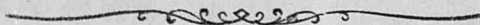

CONVORBIRI LITERARE.

ANUL VI.

1 APRILIE 1872 — 1 MARTIE 1873.

Redactor: JACOB NEGRUZZI.

I AȘI.

TIPOGRAFIA NATIONALA.

1873.

CONVORBIRI LITERARE

Apare la 1 a fiecărei luni.

Abonamentul pe un an pentru România liberă 1 galben; pentru Austria 6 fi; pentru Germania 15 Franci; pentru Svițera, Belgia și Italia 20 franci; pentru Franca și Spania 25 franci.
Abonamentele se fac numai pe un an întreg, în Iași la Tipo-Litografia Națională și la redacțiune, în București la librăria Soccec et Comp.; în toate celelalte orașe din România la biourile postale.

O CORESPONDENȚĂ LITERARĂ

intre

I. ELIADE ȘI C. NEGRUZZI DIN 1836.

Intre hărțile repositului Costache Negruzzi s'a găsit mai multe scrisori a repositului de curând Eliade Rădulescu, rămășițele unei corespondenți literare purtate între acești doi bărbați în anii 1836 și următori.

După cât se vede, unele din aceste scrisori a fost publicate în „Gazeta Teatrului“ care eșia în București în anii 1836 și 1837, căci de și nu ne-am putut procura numita foaie care cu anevoe va mai fi existând, totuși din cuvintele lui Eliade însuș în scrisoarea lui cea de'ntăi către C. Negruzzi din Iulie 27, publicarea corespondenței este prevezută, cu scopul de a intruni „mai multe duhuri într'o părere asupra primirei unei limbi generale între Rumăni“. De aceea nu vom publica scrisorile în extenso acuma, rămânând ca la cazul când Gazeta Teatrului nu s'ar mai afla să le publicăm în întregimea lor, căci mai multe din ele sunt vrednice din mai multe puncte de vedere a fi scoase la lumină.

Corespondența între persoane care au jucat un rol oare-care în viața unui popor este de

însemnătate, mai întăiu pentru cunoștința oamenilor însuși, apoi pentru aceea a timpului. În legăturile din ce în ce mai intime ce se statornicesc între oameni împinși de aceleași cugetări și năzuinți se ogliundește în firea ei inima fie căruia. Inveți a-i cunoaște și a-i prețui. Afli ce era caracterul lor în legăturile cele mici, pentru ca apoi să-ți esplici faptele lor în rolurile cele mai de însemnătate ce le-au avut în viața poporului lor.

Ce deosebire în tonul scrisorii celei de'ntăi a lui Eliade, din 1836, în care îmbrățosează cu plăcere și foc propunerea lui Negruzzi de a intra în o corespondență literară, mărginindu se de altfel strict în acea sferă, și acel a unei scrisori din 1839 în care respunzând lui C. Negruzzi la înștiințarea ce-i face acesta despre însurătoarea sa, Eliade ăi șpune: „Insoară-te iubitul meu . . . Fii fericit, dee Domnul să trăiți mulți și fericiți ani, și câte rugăciuni și urări sunt la bine-cuvântarea sfintei cununii, eu ți le repet din suflet, la tot frazul bine-buvântărei câte un amin!“ Legătura între cugete asemănătoare se coboară curând în inime și întărește lucrarea spre binele obștesc prin căldura prieteniei.

Era în anul 1836 când se încinse această corespondență, un an care este, în părere, atât de apropiat, din generația căruia trăesc încă atâta reprezentanți—și cu toate aceste ce îndepărtat este acel an în realitate! Timpul și curgerea lui sunt relative; el se întinde sau se restringe după mulțimea faptelor ce se petrec în el, și un secol întreg de tăcere și ne-schimbare este mult mai scurt decât un singur an de mișcare sgomotoasă, de propășire grabnică în bine sau în rău și de viață tulburată. Așa însă au fost viața țărilor noastre. Cei 36 de ani care ne despart de epoca de care vorbim, și care de abia duc pe un individ spre calea bătrâneții, au dus pe poporul nostru într-o viață cu totul nouă, într-o stare așa de schimbată încât, față cu icoana timpului aceluia, ori-ce asemănare chiar pare a fi dispărut. Până și indivizii din acea epocă sau și-au schimbat firea ființei lor, sau dacă au rămas ceea ce erau, sunt obiecte de curiozitate, urme rătăcite a unei lumi ce nu mai este. Astfel a fost mersul lucrurilor în țara noastră în bine și în rău; am rupt tot, am aruncat tradițiunea, și cu o prăpăstire neuzită în istoria omenească ne-am aruncat în viața, moravurile, obiceiurile altor popoare. De aceea o corespondență din 1836 între doi bărbați ce au avut o parte de lucrare în regenerarea noastră, este mult mai însemnată de cum s'ar crede la simpla considerare a numărului anilor ce au trecut de atunci.

Corespondența aceea are de obiect principal formarea unei limbi românești, căci sunt acum 36 de ani, ea abia dacă există!! Începuse o mișcare în spirite încă de mai înainte; acum însă, cugete mai alese vroiau să înalțe limba românească la rândul de limbă cultă

pentru exprimarea ori-cărui șir de gândiri, acum începuse o *prelucrare a limbei însuși*, nu numai o servire oarbă, instinctivă cu rămășițele ei, și în inoalea care se ivi de îndată în mintea scriitorilor, v. dem pe cei mai însemnați din ei cum caută să se sprijine mutual în această lucrare comună.

C. Negruzzi scrie către I. Eliad, fără ca ei să se cunoască de altminterle decât prin scrierile de mai înainte, și îi pune întrebări asupra mai multor puncte inoelnice ce le întâlnise în mănuierea limbei... Reputația lui Eliade, meritele sale necontestabile pentru introducerea unui început de cultură dincolo de Milcov, făcuse pe Negruzzi să se îndrepteze către el. Era o fericită idee în multe puncte de vedere; din astfel de legături intelectuale se întinse apoi cu incetul rețeaua acea de gândiri și simțimente care împinse mai târziu pe România din ămbele principate să se contopească în o singură țară.

Respunsul lui Eliade este însemnat atât pentru ideile sănătoase ce conține asupra căii ce trebuie apucate spre cultivarea limbei române, cât și prin faptul că conține o critică oare cum prevestitoare de toate rătăcirile în care poporul nostru a căzut în această privire, rătăcirii de care, lucru curios, nu s'a putut apăra nici însuși autorul acelei scrisori.

Eliade espune în modul următor ideile sale asupra regenerării limbei și principiile lucrării sale de până atunci în această privire:

„Până a nu intra a-mi da și eu părerea la câte cu dreptate mă întrebi, voi să vă arăt că o limbă cu cât se lucrează, cu atâta se cultivă, se regulează și se desăvârșește, legiuindu-se fiecare termen și fiecare fras cum să se zică și cum să se scrie. Prin urmare,

limba noastră când am început să o scriu, mai ăntăiu mi-am croit o sistemă, după a me părere, pe natura și însușirile ei. Mai ăntăiu am scris foarte urât ca fiecare începător, fără tovarăș carele să mi sprijine a me părere in părerea lumii. Singur a trebuit să mă lupt cu prejudețele și obiceiurile, *care de multe ori trebuie să le respecteze cine-va, pentru că și de sunt mai tot deauna nedrepte, dar sunt bătrâne, sunt înrădăcinate și sunt puternice!* Pretutindene la început poate să mă vadă cineva un scriitor care începe, care nu are experiență și prin a căruia până abie a trecut încă câte-va vorbe și câte-va frase a le limbii întregi... De multe ori eară un scriitor încercat poate să mă vadă că scriind *am vrut să fiu înțeles și prin urmare am respectat vorbele și frasele cele vechi și obicinuite* sub forma in care se afla, care de și vicioasă, dă ănsă să înțeleagă cetitorului aceea ce s'a gândit scriitorul.

„Sistema me a fost ca să poată cine-va a duce limba in stare pe cât se poate, a esprima tot ce se gândește, fie in materie fizică, fie morală, fie politică, fie religioasă. Pe drumul acesta am vrut să am de povață de se va putea *dreptul cuvânt, armonia și energia*, și sau pe câte trele să le întrebunțez deodată, sau după împrejurări să aleg pe cea mai potrivită cu împrejurarea. *Dreptul cuvânt* mă povățuia ca toate zicerile cele noue să mă silesc a le rumăni după cum le-au grezit, latinit, italianit... Grecii, Romanii, Italianii... *Armonia* (pe cât a putut să fie primitoare urechea me de armonie, sau după cât a me crezare m'a făcut să mă deprinz mai mult sau mai puțin cu tonuri mai blânzi ori mai aspre) armonia zic cerea, ca in această

pravilă de a rumăni zicerile, să nu uit drepturile ei, ce in toate veacurile și in toate locurile le-au avut, de a-i se face adică totdeauna scutire din pravilă, când a ei ureche delicată este rănită de asprimea intimpinului celui urât. *Energia* eară, având de cea de-ntăiu imputernicire dreptul cuvânt, își pierde toată a sa putere când e silită a se tări, zăbovindu-se de lungimea zicerilor ca să ajungă la a sa țintă. Atunci e măreață, atunci e sublimă când purtând adevărul pe brațele sale cele nervoase, se repede ca fulgerul din gura oratorului și merge de tună in inimile ascultătorilor. O limbă polisilabă, mă socotesc că nu poate să aibă acea destoinicie și putere ca una a le căreia ziceri sunt scurte, lesne de pronunțat și cu imbelșugare in fiecare rând. Limba noastră după cea grecească este cea mai polisilabă din câte cunosc, și tot deauna m'am silit intru aceea ce s'a putut a o scăpa de acea intindere leneșă și de acele terminații cari ni le-au dat străinii ce învățau reu și urât limba noastră, și la zicerile cele noue incai ce le-am întrebunțat am fost stăpân a le da ori ce formă voi vroi (stăpân zic pe mine, iar nu in opinia lumii).“

Astfel așezându-și Eliad principiile după care se silea a cultiva limba română, el a pornit pe o cale tot atât de sănătoasă intru aplicarea lor și anume prin traduceri. După cum este cunoscut și singur ne o spune, el traduse mai ăntăiu cărți de științi precum un curs de matematică, unul de logică, scriind tot odată și o gramatică, toate aceste cu scopul de a inestra limba cu terminii necesari pentru esprimarea ideilor din care se compun acele științi. „După ce dară — urmează Eliade — mi-am format limba științelor sau a duhului,

am vrut pe urmă să pășesc și la limba inimii sau a sentimentului . . . *fără să mă abăt din drumul literaturii cei sfinte sau bisericesti* în care se exprimă așa de frumos și așa de înțeles, prin cele mai multe locuri, sentimentele cele mai nalte și mai tănere, entuziasmul cel mai viu și patimele cele mai dureroase . . . și în care poate afla cineva limba epopei, a odei și a elegiei, *fără să strive limba cea legiuită odată de moșii nostri* ci numai după drumul și metoda lor să îndeplinească lipsele ce ei n'au avut vreme a îndeplini, adică întru aceea ce atinge de limba științelor, a literaturii cei noue și a ideilor ce lumea a dobândit de atunci încoace.* Urmând apoi ca și pentru formarea limbii științifice, s'a pus pe tradus opere însemnate literare a autorilor străini, vroid să vază „pe cât se mlădiea limba și cât este destoinică să exprime acele idei atât de frumoase, înalte și pline de patimă“ și ca rezultat a acestei încercări ne spune Eliad următoarele cuvinte memorabile care ar trebui să stee înaintea oricărui ce'și simte puterea de a lucra spre îmbogățirea și cultura limbii noastre: „*Limba* zice el, *am aflat'o destoinică, căci ea mi-a fost învățătorul și eu singură m'a povețuit cum trebuie să o măiu*; și cine o va asculta, cine nu va eși din regulile prescrise ale naturii ei, va ajunge în scurtă vreme departe, căci fără a se rătăci, merge de dreptul fără să se abată nici odată. Destoinicia ei am văzut-o; am văzut-o mai destoinică decât pe cea franțuzască, că este croită de la începutul ei se fie limbă, dacă nu a cugetării și a sentimentului, înca a cuvântului și a înțelgerii. Vorbele i lipsesc și frazele; urzirea sau scheletul ei este mare, e elegant, e nobil. Ener-

gia nu-i lipsește, armonia se simte pretutindeni și când va să fie zugrav, vezi însuși natura.“

Aceste idei atât de adevărate și de sănătoase sunt coronate prin una de o importanță și mai mare, relativă la un dicționar despre care, după cât se vede, C. Negruzzi luase vorba în scrisoarea sa ca de un mijloc de cultivare a limbii. Foarte cu drept i răspunde Eliade asupra acestui punct: „Să fi început de la un dicționar, după a me părere nu era bine, *căci era să se adune căți-va neincercați în limbă și să pună niște pravili care ceilalți să le păzască cu paguba lor, ear legiuitorii după o mai lungă experiență să se căească de ce a făcut, să schimbe dicționarul după ce lumea i a învățat odată reu, adică după ce a stricat pe biata tinerime cu legiuirea lor cea eșită dintr'un cap fără judecată și experiență.*“

Ceea ce spunea Eliade la 1836 e adevărat în mare parte și astăzi. Din nenorocire însă o parte din prorocia lui Eliade s'a implinit. S'a căutat cultivarea limbii în facerea unui dicționar de cătră o academie asupra căreia lovește drept în țintă fiecare din cuvintele reproduse mai sus. S'a pus asupra bieteii limbii noastre pedanți și ca niște vultani despoinde de toată imbrăcăminteia ei ca și când ar fi moartă; și încă în România liberă sunt numai căți-va pedanți; ei vorbesc, ei ascultă. Dar în Transilvania, în Bucovina, acolo țara întreagă e apucată de boala pedantismului. Unde mai este vorba de principiile sănătoase în formarea limbii de care era dominată generațiile de mai înainte? Unde mai este limba lui Șincai, Petru Maior, Mureșanu? Nicăire n'ci urme a limbii lor netede, populară și scrisă în spiritul poporului Român. Limba bisericască în care a scris mitropolii nostri,

in care a cântat clerul nostru in timp de mulți ani și la sunetul căreia s'a bucurat poporul, resonă numai in biserici; ba traduceri nouă, stergând de pe scrierile religioase farmecul vechimei și incântătoarea ademenire a vorbirei bătrânești, alungă din sufletele Românilor impreună cu limba cea frumoasă și spiritul religios. Despre literatura poporană, al doile mare izvor de imbogățire și model de imitare pentru cultivarea limbei, — izvor necunoscut lui Eliade căci de altmintrele nu l'ar fi omis, — pedanții nu vrau să știe nimic; ba îndrăsnesc să păteze veșmintul fecioresc a literaturii poporane cu sarbeda corcitură a jargonului lor.

Astfel singurul lucru poate ce ne a rămas de la strămoși, singura legătură puternică cu tradițiunea istorică a poporului nostru, este și ea lovită și sfărâmată in cele mai multe părți. In Transilvania pericolul au ajuns atât de departe încât au luat proporțiile unui pericol național. Limba română de acolo se strică pe zi ce merge. Spiritul românesc dispăre, legătura fraselor devine din ce in ce mai nemțască — ceea ce se cunoaște deja de pe lungimea lor și de pe frazele multe incidente. *) Pentru despăgubire însă a elementului național se toarnă cu grămada asupra ocelui schelet germanizat cuvinte latine luate proaspet acuma din autorii clasici latini, pe care învățații Transilvaniei i cetesc pentru acest scop.

Bătrânii gândeau altmintrele. Ei credeau că „a cultivi o limbă va să zică a o curăți de tot ce nu o face să inainteze, de tot ce nu este al seu și nici nu se poate simpatiza

cu dănsa; a pune tot lucru și toată vorba la locul seu, a boteza fiește care idee cu numele seu, a o scapa de tot ce poate să fie echivoce și a o face să exprime aceea ce se gândește cineva ear nu alta“. Așa spune Eliade in scrisoarea sa și mai adaoge, venind vorba despre un cuvânt asupra căruia C. Negruzzi il intrebase dacă trebuie păstrat sau inlocuit cu un altul nou: „Șiroiu este însuși vorba *torent* și încă poate și mai imitativă, mai armonioasă și mai poetică. *Reu i-a zis torent când am avut vorba șiroiu*, și totdeauna am intrebuintat-o după ce am aflat-o“

In această frază se conține un principiu mare de cultură pentru limba noastră. Unde avem o zicere românească care să se afle in scrierile bisericesti, in cronicari, in literatura populară, acolo să nu imprumutăm ziceri străine, adecă Franțuzești, Italienești sau Latinești ci se păstrăm pe ale noastre, care sunt vechi, generale și înțelese de toți pe deplin. „Singurul mijloc ca să ne unim la scris și să ne facem o limbă generală este să urmăm limbei cei bisericesti și pe tipii ei să facem și limba filosofului, matematicului, politicului. . . . Dicționarul nostru este acolo pentru vorbele cele vechi; n'are cine-va decât să le pue in rândul alfabetic.“ Adevărat este aceasta și in zilele noastre, adăugind numai pe lângă limba bisericască, pe cea populară cum e depusă in poeziile și poveștile cele incântătoare, și observând că pe când in 1836 dușmanii limbei noastre erau exteriori, in 1872 ei sunt dușmani din casă, însuși capetele sucite pe care cultura le produce odată cu acele eminente, care însă in epoca noastră sunt in număr atât de mare încât amenință tocmai formarea și întemeierea acelei limbi generale

*) Schachtelstil.

pentru care a lucrat și a luptat generația de mai nainte. .

Dar pe atunci erau alte vremi; pe atunci ori ce lucrare pentru binele comun cerea o lepădare de sine și o încălcare a egoismului de care timpurile noastre au pierdut prea curând conștiința. Literatură, politică, tot ce se făcea atunci în scop de a ridica pe poporul român din decăderea în care zăcea, avea un caracter serios, și persoana era totdeauna pusă în joc, adesea în pericol pentru faptele sale. Trebuia o puternică imboldire din lăuntru pentru ca un om să scrie, să spună sau să făptuească ceva ce era spre binele obștesc pentru că fiecare din aceste acte cerea jertfe întinse fără de care nu se puteau implini; și atunci când omul se jertfește pentru ceva apoi rezultatul nu poate să fie fără însemnătate, căci numai ceea ce este într'adevăr mare, bine și frumos, împinge pe om oare cum afară din sine, îl face să-și uite ființa individuală pentru gândirea și simțirea de care e cuprins. Așa lucrau oamenii de atunci și de aceea mare parte din lucrarea aceluia timp este de valoare. Indată însă ce se efteni prețul ce trebuia să plătească fie-cine din propria sa persoană pentru a lucra spre binele obștesc, de îndată se amestecară pretutindene *nechemații*, adică oameni ce nu erau împinși prin o imboldire puternică, interioară și neegoistă, ci de aceia ce vedeau în politică și literatură un mijloc de a câștiga bani și reputațiune; de îndată se corumpseră și se stricară aceste două ramuri de activitate, care începură a avea de motor egoismul individual. Pentru a ne mărgini la literatură, cei mai mulți din producătorii pe acest tărâm nu sunt împinși de o idee, ci fac știință, literatură etc.

fiind că simt un profit oare-care. Lipsind imboldirea din lăuntru, lipsește adevărul, de aceea ne găsim față cu atâtea minciuni, cu atâtea erori, cu atâtea păcate în contra bunului gust, a frumosului și a adevărului. Pentru a reaminti prin un exemplu viu această stare deosebită a timpurilor de atunci, reproducem următorul loc din scrisoarea lui Eliade, în care abătându-se pentru un moment de la obiectul scrisorii, espune condițiunile în care a lucrat el cele despre care vorbise până atunci:

„Ca să nu-mi rămăie lucrarea neroditoare, ca să pociu a mă folosi diutr'ensa, cugetând mai de multe ori asupra unui obiect cele ce am cugetat odată, m'am făcut apostat din casa părintească care imi propunea protecții, slujbe, chiverniseli, și m'am pus în mijlocul zidurilor celor dărămate din Sf Sava, nu biet dăscălaș cu 50 lei pe lună, încunjurat de câțiva scolari săraci hotărâți și fanatici în hotărârea lor și în prieteșugul meu; am împărțit leafa me între dănșii, și am început lecțiile mele de la gramatică până când am sfârșit cu dănșii un curs de matematică și de filosofie în limba națională în vreme de șese ani, fără să mă întrebe cine-va ce fac, fără să vie cineva să incurajeze pe scolari. Venea iarna; lemne nicăirea; fiecare scolar aducea câte un lemn de unde găsea, care abia era în stare să încălzească praajma unei sobe sparte ce umplea casa de fum și să topească fulgizii de zăpadă ce vijelia i repezea pe ferestrele cele sparte. Tremurând cu mâna pe compas și pe creta ne făceam lecția, și Dumnezeu a binecuvântat ostenele noastre ce era niște minuni ale *dragostei* și ale *hotărârii*. Scolarii aceia s'au imprăștiet profesori prin județe; în locul

acelor dărmături s'a întemeiat muzeul național; alătura s'a înălțat colegiul Sf. Sava; limba ce s'a legiuit în acele dărmături s'a îmbrățișat de toată tinerimea și felul scrierei și ortografia s'a introdus în toate cancelariile. Rod al aceleiași strădăni este și teatrul național.*)

A. D. Xenopol.

Itinerarul în Istria.

(Urmare și fine.)

Datînele și usanțele Românilor din Istria.

(Aici se termină manuscrisul pregătit. Despre restul călătoriei se află într'un mic portofoliu numai consemnări scurte de reminiscențe personale, care—după cum se vede—aveau a fi prelucrate pentru usul public în modul Itinerarului precedent. Noi le imprimăm cum se găsesc în portofoliu.

4 Iulie.

Cunoștința cu Potestatul Luciani.—Era provenit din *Pisinu*. Receperea cea mai cordială.—Intâlnirea cu Dr. Scampicchio. — Planul de mers la *Schitazza*.

5 Iulie, Duminică.

Cu D. Luciani prânzîrăm împreună la părinți lui Dr. Schampicchio, unde veni și D-nul Giovanni Lucas amândoi conșcolari cu Papiu și Hodoșiu la Padova. Șezînd la masă, ne află o femeie de la *Schitazza*, dintr'aceste familii, în care numai bătrânii mai cunosc ceva românește. Am vorbit cu dînsa, mă înțelegea în toate căte vorbeam în limba celor din *Valdarsa*, dar nu putea ține discurs, zicînd că de copilă mică n'a mai euvîntat. Ba și cînd o întrebam de căte o vorbă, se gîndea mult, frecîndu-se pe frunte. Din căte am întrebât'o, anume: capu, ocli (nu moae ca *Valdarsenii*), mîra, ureclie, ureclini (zicea și ea, ca cei din *Grobnic*, *raclini*), picior, cameșă, cosițe, bisaghele, apa, vir (vin) etc. erau toate ca în *Val-*

darsa; de *jana* (gîenă) și de *cliept* nu-și aducea aminte; ear nou pentru mine a fost cînd i-am arătat un inel întrebînd cum se chiamă: a respins *verigelle* și *vericelle*, adecă diminutive de la *verigă* or *verica*, ceea ce nu știa nimine în *Valdarsa*.

Se afla și lângă *Albona* în vechime o cetate ce se chiama „*Curte Albă*“, *Corte Alba*; în proprietatea D-lui *Scampicchio* se află un loc *Ladin*, unde acum e numai o casă; într'un manuscris al lui *Scampicchio*, cuprinzător de statutele *Alboniei*, din secol. XIV, am aflat numele: *V'ichos*, — apoi *Cavarda Cuterias* despre locuri închise cu gard (*cavarda* — *carda*, *gard*) despre *curți* idem. Și aici mare bucurie pe *Italiani* că dau de urme romane în *Istria*. Portul cum e în *Valdarsa*; dar coromacul spun că era mai mare, adecă mai înalt.

6 Iulie.

Luni dimineața la 4 $\frac{1}{2}$, plecarăm călări eu și D. Luciani la *Schitazza*. După $\frac{1}{4}$ de oară fu-răm pe rîpa *Adriaticeii*, adecă pe țermul *Cuarnerului* și merserăm înainte spre m. z., avînd vis-à-vis în stînga spre resărit insula *Cherso*, într'o înfundătură mai spre resărit cetatea *Cherso*, ear în dreapta munți petroși, ănsă revestiți cu vegetațiune spre poale. Casele sunt respite ca mai în toată *Istria*, pămîntul de și mai numai piatră, bine lucrat. Grănele frumoase, olive, fice, pere, vii. Așa merserăm 3 oare, apoi incepurăm a sui pe munte în sus cînd călări, cînd pe jos. Acest munte formează ca un cap și se numește despre mare *Punta Negra*. *Carnerul* adecă se cotește spre apus în semicerc și se imbină cu canalul *Arsei*. În vîrfu acestui munte locul se așează puțintel, și are forma unui crater mare. În acest crater e *Schitazza*, un loc încunjurat despre resărit, m. z. și apus de *Lare* și imbinat numa despre m. n. cu uscatul. Poalele muntelui despre resărit și m. z. se numesc *Valea Curată*, vede or bine că acesta e nume românesc, precum și *Punta Negra*. Pe unele charte e scris *Valle Curatta*, pe altele *Valle Curata*. Din toți *Românii* ce vor fi fost aici au ramas numai acestia, ănsă cu durere am aflat că numai în 5—6 case mai știu românește bătrânii; barbații de la 40 în jos nu mai vorbesc. La familiile ce vorbesc românește, am aflat numele *Giovannu Maria Tomalinu*, *Giovannu*

*) Rugăm pe ori cine ar posedea *Gazeta Teatrului* din 1836 și 1837 să bine voiască a ne înștiința, pentru a putea cunoaște ce s'a publicat în ea din corespondența între *Eliade* și *Negruzzi*. Tot odată rugăm pe tînrul D. *Eliade* să bine voiască a ne comunica scrisorile repositului *Negruzzi* ce se vor fi așănd în arhiva familiei, sau a le publica.

Maria Crozzu, Antonio Zamu, Giovanna Maria Urcu. O a cincea familie se chiamă Carbutini; ănsă Tomalin și Crozzu au și nume slavice comu *Fonovich*, Zamu și Urcu—*Dobrici*. Discursul cu bătrănu *Tomalin* adnotat în catalogul No. 2. *)

Intrebănd pe moșul (Tomalin era de 78 ani) de ce cei tineri nu cuvântă, response:

Cesti tireri nu cuvintă, că s'au (s'av) insurat după afară, după cari nu știu cuvintă (i et i promiscue); au svețiat limba, și se sputesc cu noi ca noi cuvintăm în aceasta limba.

Eu: ce vră zice sputesc?

El: *se ceartă cu noi și se rid (zic și ridu) de noi.*

L'am întrebat: ați ținut în limba voastră pește, știți acela ce amna în apă și-i bur de mâncat?

El: *Peștiu?*

Eu: Iea, peștiu. Cum loviți peștii în apă?

El: *Noi acățăm peștiu cu udița, și cu mrigia, și cu oștile cu 5 și cu 7 dinți.*

Eu: ce escu oștile?

El: *Oștile-s facute de fieru și-s lungi de ur Clafter, și dam cu ele în peștiu candu-l vedem.*

Eu: Dar liepuru?

El: *Liepuru lovim cu pusia (sic, et non pucsia.)*

Eu: La udița nu ziceți și undița?

El: *Stessu, tot-ura.*

Am întrebat *nepot, nepota*. Nu le au, dar m'a înțeles de pe italice și mi-a răspuns: *nucu, nuca*, ceilalți zic *unucu, unuca*, (slav.)

L'am întrebat: dar apoi n'aveți nuci, nuca, și nucu care face nucile?

El: *avem (și arem) nucu și nuci; cavtă colo! Și-mi arată un nuc cu nuci.*

Eu: Capiți voi când aveți nucu și nuci, ca cuvintați de nucile de mâncat, ver de nepoți?

Bătrănu rise și dede din umeri, răspunzând: *capim, ca noi nu mâncam omiri.*—

La 5 oare plecarăm înapoi și la 7¹/₂ furăm în Albona, în osteria mea.

7 Iulie.

Mărti dimineața la 5 oare am plecat însoțit de D. Luciani spre Castua. Urcându-ne sus la Fianona, văzui un pom cu sarbezelle și întrebai pe

D. Luciani, cum se chiamă acest fruct. *Sorbole*, response bravul italian. Eu adăosei că noi le chiamam *sarbezelle*. La acest cuvânt se întoarse ve-turinu nostru cu aceste vorbe: *anche il popolo qui in Istria le chiama Sarbezelle*. — Asemenea în dialectul istriian italianii chiamă *polpa, polpe*, ceea ce în limba cultă se zice *pupole*. În Valdarsa *pupa*=pulpa.—Steterăm puținel în Fianona (*Plumin* îl chiamă populu istriian roman și slavii; în *Ponestra* se vede schimbul lui f în p. Numele dar a fost *Flumên* or *Flumin*, de la Români l'au luat slavii, și pe urmă italienii l'au mai deturnat în *Fianona*, în loc de Fiumone ori Fiumino.)

De la Fianona sau Fluminu am venit la Moschenizze aproape de 10 oare. Înainte de Moschenizze am stat la Bersetz; era 9 oare; am intrat la Sajevicei. Nu știu nimic românește. Sceua cu ă.

La 1 am purces din Moschenizze înainte; la 3 furăm în Volosea; la 4¹/₂ în Castua. — Calea pe toată ripa Carnerului e foarte bună; aerul curat și plin de odori aromatice, ce aburesc din pădurile de olive, fici, castane și vii. Se află și alte sorte de pomi încărcăți de fructe. Viptul sau grănațele parte matore, parte aproape de maturitate. Epidemia nu apucase în partea locului a strica, abia începea a se ivi p' aici p' acolo. Ficele erau mai toate matore și făceau loc celorlalte ce mai au a se coace până în toamnă. Aici (ne aflăm în Liburnia vechiă) ca și în Istria ficii dau fruct peste vară de două ori. Migdale, cari în Istria înfloresc în Ianuarie, n'am pre văzut în dosul muntelui Maggiore. Vegetațiunea în dosul acestui munte peste tot, mai ales jos spre mare, cu tot locul, petros și ripos, e una din cele mai luxurioase. Locul până în punta (cima) muntelui Maggiore e acoperit de păduri. Unde se face câte o vale ori șes în mijlocul ripelor și bolovanilor semănăturile, grăunțele sunt foarte frumoase. Oamenii sunt industrioși; cară pământ peste petre de-și fac locuri de semănat, care produce foarte bine. În tot mersul, Fiume sta înaintea noastră spre dreapta. Indată ce ajunserăm în Castua traserăm la o osteriă, lipită de casa în care ședea preotul Miceti, ori Micetici, cum se scrie.

Până să ne facă de cină, vizitarăm pe Miceti, care remase nimit auzind că-l salut în limba lui.

*) Aceste cataloage sunt consemnările de cuvinte adunate din loc în loc și așezate apoi după ordinea alfabetică în vocabularul istriian. Intercalăm aci din catal. II, partea la care se referă textul.

Ne răspunzându-mi îl întrebai: „Nu cuvînți în limba voastră, în limba de sub Monte-Maggiore?” Atunci îmi răspunse „cuvîntu”. Pe urmă mă întrebă de unde-s etc. Apoi eșii cu D. Luciani împrejurul castelului Castuei, unde dederăm numai de o inscripțiune glagolitică, ce costa din 4 litere. Le-am copiat amândoi, și venind acasă, unde eu aveam în gramatica lui Berlici alfabetul glagolitic am decifrat în dată anul 1537. Se vede însă de sub locul unde era inscripțiunea, că a fost o peatră mai mare, care însă era luată. Aci va fi fost fără îndoială însăși inscripțiunea; căci datul era pe cel deasupra din cele patru marginale, de care fu înconjurată piatra în mur.

Sara am mai conversat cu Miceti. Domnu Luciani șezu cu mine a doua zi după prânz.

8 Iulie.

Mercuri la 3 oare pleacă D. Luciani înapoi la Albona. Spunându-mi Miceti că după 4 oare se întoarnă Jeiunesii de la Fiume, unde Mercuria și Sămbăta duc cărbuni, eșirăm în cale înaintea lor, și în minutul acela vîzurăm doi ce mînau caii lor înaintele. Incepui a cuvînta cu ei și ne înțeleserăm în dată. Îi pitrecui ca $\frac{1}{2}$ de oară și însemnai vre o câteva cuvinte ce nu se află în Valdarsa și Schitazza, precum verbi *a înțelege*, *a vorbi*, *departe* în loc de *larg*, *ariete* și *berbece* în adevărata lor distingere, *capestru* și nu *cavestru* ca în Schitazza, *comper* în loc de *cumetru*, apoi declinațiunea cu articolul în urmă, etc.

9, 10 și 11 Iulie.

Trecui în Itinerariu cele ce aflai și făcui sub Monte Maggiore. În 10 și în 11 sara mai ținui drumul Jeiunesilor și adunai cuvinte. Miceti, care avea săptămîna de ordine, nu putea a-mi sta în ajutor; dar m'am convins, că el puțin cunoaște limba fraților sei. Se va pute cunoaște aceasta, dacă voi spune, că el nu știe că la ei *cărcle* însemnă *căne*, ci credea că însemnă *Spitzbube*, și numai *brecu* cănele. În adevăr el însuși mărturiseste, că dns de copilandru la școală la Pisin, pe urmă în seminare, a uitat mult; cu toate aceste provocat de D. Covaciu în anul 1845—1846, ca școlar s'a ocupat a reduce la tabele formele limbii, pe urmă earăși când a lucrat un op mai mare—cum zice de 16 coale—pentru D. Czörnig.

Atunci fu constrins a-și reculege materialul limbii cât i-a rămas în cap din copilăria. Din toate se vede că știe puțin afară de cele ce se vorbesc în Berdo, și apoi afară de sub Monte-Maggiore nu știe nimic. Cu toate aceste apucându-se de studiul limbii sale, are capacitatea cerută de a face bună treabă. El s'a și descurajat vîzînd că din operatul dat D. Czörnig nu ș'a ales nimic. De la Jeiunesi am aflat și mai bine, că Castua, căreia Slavii zice *Castva* și *Castav*, se zice rom: *Căstău*, care fără îndoială e deturnat din Castel.

Nu e nici o îndoială că aici a fost unul din castelele, destinate de Romani de a apără pasurile Muntelui-Maggiore în contra barbarilor la începutul colonisării, pe urmă în contra incursiunilor barbare. Apoi a devenit slavice.

12 Iulie.

Duminică la 4 oare dimineața am plecat singur pe jos spre Ieiune. La Bergud, unde am ajuns la 7 oare, am luat un mul cu un mular, și după ce băui cafeua la părintele Vode, la $7\frac{1}{2}$ plecai pe munte în sus, pe locuri foarte rele. Cine a trecut pe la Oitus în Moldova și-și aduce aminte de Gyilkos, poate a-și face o închipuire de calea prin acești munți, cu acea diferență, că aici ca $1\frac{1}{2}$ oară sui pe munte repede, și când te întorni scobori cu mai mare pericol. Cu toate aceste Jeiunesii, bătrîni și tîneri, cu femeile, cu feciorii și fetele lor, cutrieră zioa și noaptea aceste locuri ripoase și sterminoase, plecînd de acasă noaptea după miezul nopții cu cărbuni în spate, ori pe muli, ori pe cai, oamenii însă pe jos, pînă la Fiume, de unde după ce își vînd cărbunii, singurul lor mijloc de câștig, pleacă înapoi între 2 și 4 după amiază și ajung acasă între 10 și 12 noaptea.

Cum eși din Bergud, începi a sui pe munte. Ajungînd în cima lui și continuînd calea înainte vezi în dată dosul Carsului (munte) într'o estensiune bunicică, sur în urma pradei, ce securile Jeiunesilor făcură în coastele lui. Mai încolo spre apus și m. n. în unele locuri, pe unde au tăiat crește altă pădure, în altele au rămas numai petrele goale, în altele a crescut earbă și sunt locuri de pășune și de fîn. Apropiîndu-te de Ieiune, locul se așază, se face vale și deluțe, în stînga e do-

sul liniei celei mai înalte a munților numiți Cars, în dreapta altă liniă, mai puțin înaltă. La poalele acestei din urmă e comuna Jeiune. Ceva mai înainte locul se face și mai șes, și ca la $\frac{3}{4}$ de oară cu piciorul, se vede Mune, unde e parochia de care se ține și Jeiune. Locuitorii mi-au spus că acesta e numele cel adevărat, ear nu Șeiane, nici Jeiane. Ei îl chiamă Jeiun, și Jeiune sau Jeliun și Jeliune (poate Geliun, Geliune=Gelio, Gelionis?). Imprejurul satului sunt semănăturile: grâu, secară, orz (numai ei au ținut cuvântul orz,) turchine, orez, crumpiri și fasole. Dar din grănațele ce erau încă verzi, se vede îndată asprimea climei, unde neua stă și câte trei luni. Casele se văd pe din afară și mai departe curate. Sunt de piatră și acoperite cu paie. Toate au împrejur curte și grădine închise cu gard parte de piatră, parte de nuele sau de *verge*, cum zic ei. Eacă, din acea mare mulțime de comune impoporate de Români, până lângă Trieste și în dreapta împrejurul opidului Castellnova, ce încă pe timpul lui Ireneo della Croce vorbeau toți limba română și se chiamau Români, a ramas astăzi numai Jeiune, cu 70—80 case grupate ceva mai des una lângă alta. E de mirare cum în Mune, locul principale al parochiei și departe numai de $\frac{1}{3}$ de oară de Jeiune, nu mai cuvântă nimene românește, cu toate că tot acel port și datini se văd. Nu numai aceasta, ci încă nici nu dau unii pe la alții, se uresc. Numai în biserică la Mune se întâlnesc. De almintre și unii și alții cărbunari, Jeiunesii nu duc cărbuni nici odată la Trieste, ci la Fiume, și Munesii nici odată la Fiume, ci numai la Trieste, de și calea de la Mune la Trieste e ca 1 oară și $\frac{1}{2}$ mai lungă, decât de la Mune la Finme. Nu s'a văzut cărbunari de la Mune la Fiume precum nici din Jeiune în Triest. Aceasta s'a observat de toți. Eu am întrebat pe Jeiunesi, de și nu vorbesc bucuroși de Munesi; știu că pe acolo au fost tot Români, dar zic că aceia au rățăcit de la datinele și limba părinților. E de mirare între Vlachi ce s'au desnaționalizat și între cei ce au mai ramas, ce ură e. Schitașanii sunt numiți de cătră cei de la poală Țigani etc., aceștia însă le aduc aminte de originea lor numindu-i Vlachi, care nume la cei desnaționalizați e de rușine.

Intrând în Jeiune am tras la potestatul Gri-

gorie Turcu sau Turcovici, care nu era acasă, ci la Mune. Eu eșii priu sat, și îndată dedei de cunoscuți, cu cari vorbisem în cele trei seri la Castau. Ne duserăm la Osteria, după ce-mi spusseră că ei nu merg la Mune la misă, pentru că fusese Capelanul de dimineață aci în Jeiune și făcuse misa; la din contra eram să merg cu ei la Mune. Eră pe la 10 oare. Indată se adunară imprejurul meu, mai ales junii; femei s'a văzut câte una pe cât steterăm afară, dar după ce am intrat în Osteria nu s'a mai văzut nici una. Peste tot mi se părură aici femeile mai puțin familiare, ba încă cam selbatice, mai ales fetele. Când mă întâlnii Mercuri în 8 Iulie sub Castua cu 6, dintre care 4 erau fete și 2 măritate, și căud se aratau așa familiare, cauza eră că erau toate cam plesnite de vin. De aceea și cerură să le dau de rachiu. Acum numai 2, o fată și una măritată, din cele 6 veniră să mă felicite de bună venire.

Intre oameni dedei de unul care numai de 7 or 8 luni se întorsese din România mică, anume de la Filaș proprietate a d-lui Filișianu, unde lucraseră. Acesta mi-a fost de folos, că mă înțelegea mai bine când întrebam și-mi esplică. Conversând noi și adnotând eu, baba mi-a fiert 4 oue și-mi aduse un blid de lapte *cicer* (lapte *ciceru* e cel nemestecat cu apă, lapte curat.) După acest prânz, intrerupt mereu prin necesitatea de a adnota câte un cuvânt ca să nu se uite, continuarăm ear discursul, pe care-l conduceam eu. Intr'aceea se întorsese Potestatul, eră 1 după 12, și veni la mine, invitându-mă să merg la el acasă ca să merindez cu el. De și măncasem, nu mi s'a părut bine a-i recursa invitarea; prin urmare ne puserăm cu toții imprejurul unei *mise* (mai *mize*), pe care se afla un blidoiu mare, cu verze călitate în unsoare, și un alt blid cu mamaligă, însă nu întreagă, ci în bucăți de câte o lingură. În toată Istria și Liburnia, mămăliga se scoate cu lingura din căldare și se așază în porțiuni de mărimea unui ou de găscă. Fiindcă de carne nu-i urmă, cuțitele ar fi fost un lucș deșert și poate numai pedecă. Dar și ce eram să tăiem cu ele? Mămăliga se lua în mână, și pentru verze ni s'a dat câte o lingură de lemn cu care scoteam din blid. Cu toate că măncasem 4 oue și o strachină bunicică de lapte cu pâne dumatică, dar nu mă lăsai să fiu întrecut

de cătră Potestatul și doi unuci (nepoți) a lui, tēneri frumoși și bine făcuți, după care se uitau și poate și oftau toate frumușelele din Jeiune, și la a căror privire unchiul (strițul) ce le ținea loc de tată, se transportă cu gândul în epoca, când doue nurori — căci așa le putem numi — se vor întrece care de care a-i eși înainte când se va întoarce la Fiume și a-i scutura pulberea de cărbuni de pe vestminte. Afară de acești doi juni, cari din toată înfățișarea lor se vedeau a simți că sunt nepoții și concasenii celei mai înalte autorități politice și judecătorești din Jeiune, mai eră matrona casei; muma potestatului, care ordonă și comandă toate, apoi femea lui care avea un fēt ca de 9 luni la piept, și alți doi de 3 și 5 ani, pe unul în dreapta, pe altul în stānga lângă sine. Vēzēnd că să deșartă strāchinoaia, mă dedei la o parte, escusāndu-mē că eu am mai merindat odată. Făcui pre bine, că abia terminai scusele și mulțemita, când strachina fu curată parcă ar fi luat'o acum din cuiu.

Intru aceasta se mărgini prānzul Dregētorului comunei. Cu toată această simplitate a vieții, Jeiunesii sunt oameni de o statură mai mult înaltă decât mijlocie, vii și ageri în toate mișcările și apucăturile lor, deștepți, astuți, căutătura lor profundă și ațintată drept asupra obiectului, toată ținerea capului superbă. Locuitorii comunelor vecine au frică de ei; se spun istorioare de când se purtau niște pālării cu totul singulare, lungi dinapoi de atērnau până la brău. Această dependență a lor o aruncau peste cap și-și ascundeau fața, când din infundăturile pădurilor lor se repeziau asupra trecătorilor, ce li se păreau a fi mai grei la pungă. În fine guvernul a demandat abandonarea acestor pālării, dar a fost lipsă a le tăia cu puterea dependențele pālărilor până ce se părăsirē de ele. La Valvasor se vede o pālărie care are ceva asemanare cu cea ce auzii eu în fața locului. Jeiunesii nu poartă șepce, ci pālării și le chiamă tot comarac. Ele au forma pālărilor dintre Ternave și Mureș în Ardeal, și nu numai ale junilor, ci și chiar ale barbaților sunt până sus la fund pline de cordele, de colori diversi. De regulă cordela de jos e de velut (cătifea), cele deasupra de matasă. Diferința toată e că la bētrāni cordelele sunt de colori mai închise,

ear la tēnēri de colori ce bat la ochi, și între cari se caută mai ales *roișul* cum zic ei la roș. Colorile mai usitate la juni sunt roș, galben și vēnēt sau albastru. La bētrāni predominēște negru. Pālăriile tinerilor sunt ornate cu pene de păun și cu pene (buchete) de flori de cāmp și de grādine. Aceste doue soarte de pene, adecă de păun și de flori, sunt atributul neapărat al pālăriei unui june. Cāmeșa în cioareci, cioarecii lungi până jos și strimți; opinci și scarpi or obiele; o șubă ca a dorobanților de țară, dar fără ornaturi. — Portul la femei. Nu e învăltoare, ci e caiță albă peste pēr, cu margini cristate și încrețite. Pērul sub această caiță e impletit în cosițe. Cāmeșa femeilor e scurtă, de abia trece de genunchi în jos; de aceea calțetele or scarpele lor, de lână impletită cu acele sunt lungi până la închietura genunchiului. Peste scarpe sau *calțete sau bicive* (tot numiri usitate) poartă opinci. Încinsătura, mai jos decât în Istria, dă taliei lor o formă foarte estetică. Peste tot femeile aici sunt mai agere și mai îndemnatice în mișcarea și apucăturile lor. — Afară de grānațele de cari vorbirēm mai sus, economia lor mai costă din vite cornute și mai ales din oi. La toată casa vezi pe grinzi șire întregi de caș și urdă stoarsă și vērtoasă preparată a se conservă ca și cașul. Cele ce se țin de mulsul oilor, de strungă, pecurari, de tractarea laptelui, de prepararea cașului sunt ca și la noi în Ardeal și în Moldova.

După ce ne scularēm de la masă, se implū postestăria de oameni, cu care am tot conversat, făcēnd adnotările cuvenite. La 5 $\frac{1}{4}$ plecai înapoi. Cu toată pericolositatea locului, mulul mă aduse întreg și sănătos la Bergud, unde ajunsei la 7 $\frac{1}{2}$ sara. Părintele Vode mă așteptă cu cina, și fui constrins de a mănē peste noapte acolo. A doua zi, 13 Iulie, Luni, la 5 oare plecai earăși apostolește și la 7 $\frac{1}{4}$ fui în Castua. Luni în 13 și Marți în 14 Iulie mai ordina hărțile, itinerariul și jurnalul. Mercuri în 15 am plecat la Fiume. Calea ținū numai o oară.

Ajungēnd în Fiume, pe care Romānii istriani învățānd de la Slavi o chiamă Rica, mă dusei îndată la D. de Franceschi, care, cum am mai semnat, eră prevenit de sosirea mea în partea locului. Conversarem amēndoi vre-o 2 oare, în cancelaria

D. Thierry. D. de Franceschi nu află cuvinte spre a-și exprima bucuria de venirea mea aici, și peste tot despre aceea, că Românii în fine au început a se îngriji de frații lor din Istria. Pe scurt îi explicai opiniunea mea despre originea acestor Români, opțiunea ce e rezultatul cercetărilor și descoperirilor de până acum în pământul Cirbirilor și al Cicilor. D. de Franceschi, acărui fisionomie îndată mi se părură cunoscută, fără îndoială, pentru că în Ianuarie 1849 l'am fost văzut în Kremzier ca membru al dietei austriace, mă vizită de nou după prânz, și continuăm discursul asupra materiei noastre. Îmi explică cauza, pentru ce el, ca unul ce ca liberal sta în prepus la guvern, a fost constrins a întrerupe studiile sale începute prin cercetări în fața locului asupra Românilor Istriani etc.

16 Iulie, Joi.

În zioa aceasta mă dusei dinadins într'o osteriă mai proastă, unde ostiarul aflând despre scopul călătoriei mele și că eu țin tare că Vlachiile din Croația sunt Români adevărați, mă înștiință, că aproape la mijlocul calei de la Fiume spre Carlstadt, în satul Moravitze, ar fi dat și el de Croați, ce se cheamă Vlachi, care ar fi mai vorbind încă limba vlahă! Această descoperire din gura unui Croat simplu mă surprinse. Mă întorsei acasă cu inima batând de bucurie și cu speranța că vom afla cel mai ne'nfrângiver argument spre a resturna toate ipotezele și iluziunile Schiavilor meridiani despre acești Vlachi. Într'aceea vine D. de Franceschi la mine și-mi dă o scrisoare ce cu câteva zile mai înainte recepuse de la D. Luciani din Albona pentru mine, și în care mă înștiință că l'a ascurat un Veglian în Sta. Fosca, că s'ar mai cuvântă încă românește în insula Veglia, anume în Poglizza, chiar în cetatea Veglia și alte locuri, și că mai multe despre aceasta vom afla în Veglia de la D. Dr. Cubich, care a și lucrat asupra acestui punct, și de la canonicul scolastic Volarici, tot în cetatea Veglia.

Îmi comunică și o scrisoare a amicului Covaciu din Pisino, cătră sine, în care se scusă că aflându-mă eu în Pisino a uitat de a-mi vorbi de Moravița la mijlocul calei dintre Fiume și Carl-

stadt, unde el a aflat Vlachi vorbind altă limbă decât cea croatică, limba vlahă.

Combinând această știre cu cea ce luasem cu câteva oare mai înainte de la ostiarul Croat, nu mă mai îndoii despre existența limbii române între Vlachi croatici. Dar de Veglia mă îndoiam, pentru că cooperatorul de la Susnievizza e născut în cetatea Veglia și nu știă nimic despre aceasta. Cu toate acestea am făcut planul de a călători a doua zi la Veglia, dând prin villagiul Poglizza, apoi de a merge la Moravitze.

N. B. Venirea mea la Fiume Mercuri (15 Iulie) de dimineață avă și scopul de a mă întâlni cu cărbunarii din Jeiune, pentru că uitasem a cercetă dacă au timpii trecut și de mult trecut, nedeterminați. Întâlnind trei din ei, i-am luat cu mine și i-am dus la D. de Franceschi, ca se audă cum ne înțelegem noi Românii din Dacia-Traiană cu Istriani. M'am convins, că acești Români ca și cei de sub Monte Maggiore n'au acest timp. De 4 ori le-am repețit acești timpuri întrebându-i dacă zic și ei așa, și totdeauna mi-au răspuns: noi zicem numai am aflat, am fost aflat, ear aflai, aflasem, nu zicem.

17 Iulie, Vineri

la 8 $\frac{1}{2}$ m'am despărțit de D. Franceschi, care a doua zi, Sâmbătă în 18, eră să plece la băi la Montona, ear eu la 9 oare me pusei în carul celer și plecai la Buccari, ca de acolo să trec în insula Veglia. D. avocat Giacich, cătră care eram recomandat, mi-a procurat o barcă cu doi lopatari buni, cari cu vânoasele lor mâni spintecând golful de Buccari me conduseră repede înainte, ne trecură prin strimtoarea Porto-Re (unde tradițiunea zice, că Bela reg. Ung. alungat de Tatarii s'ar fi fortificat și apêrat în contra lor și i-ar fi bătut cu ajutorul lui Fränge-Panile (Fränge pani) de unde locului și fortăreței (acum ruine) le-ar fi ramas numele de Porto-Re, pe când istoria crede că bătălia cu Tatarii ar fi avut loc din sus de Fiume la Grobnic) și intrarăm deodată în Carner, lăsând în stânga St. Marco, și în dreapta spre fuud Fiume. În 2 oare și $\frac{1}{4}$ intrarăm în cotitura pe al cărei țerm în cima unui scoliu stă *Castel-Muschio*, unde ne puseră pe uscat. Necapătând curând cal în Castelmuschio,

luai cu mine un cicerone din loc, un fost soldat, care văzuse Ungaria și Galizia, și plecarăm apostolesce, cu scop de a mână în Poglizza. La Mihaița, sau cum se pronunță în loc Mihoița, fisionomia femeilor imi bătù tare la ochi. Ea erà toată română, portul ca peste tot în Veglia cu învilituri și cărpă deasupra — fete și femei fără distingere, cu totul ca pe Ternave și Mureș. Tintul alb, foarte alb, ochi mari negri și căprii închiși, dar toate mi se părură cam mari la gură, se vèd a pune mult temeiu pe albeta feței, că afară de învilitură și de căpa deasupra mai pun și o pălărie neagră bărbătească pe cap în contra soarelui. Mergënd, precum și păscënd oile ori vitele cornute, torc necontentit avënd furca de brâu. Dar urmă de limbă românească nu se află. De la alt sat înainte, eșirăm din calea ce duce la Veglia și apucarăm în dreapta pe niște cărări scolioase și ripoase, din bolovan în bolovan. Turnul bisericii se văzuse departe. Când apucarăm din stradă erà 7¹/₃, credeam că la 8¹/₃ mult la 9 oare vom ajunge; dar inseră și perdusem din vedere turnul. Cărările se încrucieau una cu alta; trecurăm pe la un cătun, unde căile se incurcau și mai tare, rătăcirăm de mai multe ori, dar oamenii ce întâlneam ne îndreptau. Ciceronele meu, care se lăudase că știe calea și că a fost mai de multe ori în Poglizza, nu știea mai mult decât mine. Eșind căne-cănește din catun, apucarăm printre bolovani cum puturăm înainte. Acu nu mai erà nimene să ne îndrepte. Ciceronele o ținea tot în stânga, eu aș fi tras în dreapta încontro însemnasem biserica. Îndeșert; el ținea una „subito si verrà la chiesa.“ Trecură 9 oare, d turn nici urmă, dar nici lătrat de câni or muge de vite. Sudorile trecuseră prin toate hainele și trântelele picioarelor din bolovan în bolovan erau pe toată secunda. Să fi aflat ceva apă, me lăsam în câmp pe earbă și măneam noaptea sub cer; dar setea me împinse înainte. Lăsați pe Cicerone înapoi și începui singur înainte prin bolovani și păduri. Că am trecut de biserică eram sigur, de și ignorantele de Cicerone afirmă contrarul. În fine după o oară dederăm de cărări mai dese și mai calcate, de garduri de peatři de semănături, în fine auzirăm câni, întrevăzurăm lumini, și peste puțin intrarăm într'o casă, unde

ca la 13 femei și bărbați juni, june și prunci erau împărțiți împrejurul a două blide mari cu fasole cu usturoiu. Eu salutai românește ca în Istria. Oamenii făcură ochi lungi înfipti asupra mea. „Nye rasumim“ fu răspunsul. Pe urmă, fiindcă unul înțelegea italiana, intrai în vorbă spunându-le de ce am venit. Imi spuseră, că de 70 ani încoace nu se mai vorbește vlahica; ear că părinții lor în adevăr au fost Vlachi. Întrebai, nu se află vre un bătrân optuzecenariu, și-mi arătară un bătrân într'un colț, pe care nici nu-l văzusem în puțina lumină de care erà iluminată casa. Dar bătrânul, care stă ca un patriarc veneraver în mijlocul fiilor, nepoților și strănepoților, de și fără ismene ori altă învilitură a picioarelor, numai cu o cămeșă toată spărture și cărpiture, erà surd. Abia scosei din gura lui, că în adevăr el a auzit pe ai lor vorbind românește, și ca copil rupea și câte o vorbă, dar cei de etatea lui (ca în Schitazza) nu vorbeau Vlahica, ci numai bătrânii. Pe când erà el barbat în putere se stinseră cei ce mai vorbea, dar zise că sub Poglizza s'ar mai află bătrâni cari mai cuvântă câte ceva; ânsă ceilalți din casă negau, afirmând că nu mai sunt, și că bătrânul care de 13 ani nu mai eșl din casă, nu știe. Mai veni și alt vecin care, cel puțin în dialectul italian de aici, vorbea mai bine. Și el me asigură, că de 60—70 an, nu se mai vorbește, s'a pierdut limba vechiă. Parochul cu biserica erà ca 2—3 mile italice departe; prin urmare, precum simțisem eu, noi rătăcisurăm dar tot dederăm peste un catun de acele, din care se compune comuna Poglizza. În fine acest vecin ne invită la sine, erà 11 trecute, și-mi oferă să dorm ori în casă pe așternut, ori pe paie, ce tocmai se așezau în clăi. Preferii paiele ce erau rădicate de la pământ ca de un stânjen, și după ce mai deșertai un canceu de apă, me aruncați în mijlocul paielor, și nu me deșeptai până la 4 oare. Îndată deșeptai pe Ciceronele, care încă dormea profund, și sculându-ne, după ce ne scuturarăm de paie și după ce băui laptele ce ospătarul nostru imi oferă, apoi la 4¹/₂ plecarăm spre Veglia, unde ajunserăm la 6¹/₂.

In Veglia, 18 Iulie.

Cea d'entăi visită in Veglia făeui lui Dr. Cubich, care se miră mult auzind că un profesor din România vine a căută urme de Români in Veglia. Acest erudit imi confirmă, că el cunoaște bine insula Veglia și că poate asigură, că astăzi nu mai există unul in această insulă care să vorbească românește, adause ănsă, că dănsul, care se află de 23 ani (dacă țin bine minte anul) in Veglia, a aflat încă oameni ce știeau Tatăl nostru in limba vlachă, anume in Poglizza, și că are scris acest tatăl nostru. Cu toată rugăciunea mea nu-mi dede copią după acest Tatăl nostru, zicend, că dacă s'ar publică inaintea operei lui, aceasta ar perde interesul; cătră aceasta, el provocat de renumitul limbist milanes Biondelli a trimis acestui o relațiune despre dialectele romane din Veglia, pe care D. Biondelli o ceti in o ședință a societății științifice din Turin, ănsă ca un operat *al seu*, și nu ca un operat al altuia, al Dr. Cubich, și de atunci a decis a nu mai comunica in scris nimic din opera sa, până ce nu se va tipări. Imi arată scrisoarea lui Biondelli, prin care ăi mulțumește pentru numitul operat. Această scrisoare de mulțămire o trecu Cubich in opera sa, fără indoială spre a confundă cu ea pe Biondelli.

Cu toate aceste, Dr. Cubich imi ceti din manuscrisul seu Tatăl nostru cum l'a aflat el in Poglizza. Cum încep a ceti, ăi spusei că din cuvânt in cuvânt e tot cel ce l'am aflat la Români in Istria, și că tot acest Tatăl nostru, de și cu oare-care omisiuni și erori, fu publicat de Sajeveci in Novice din Laibach. Dar bunul Dr., tratat astfel de Biondelli, perdū increderea in oameni, și mi se părū că țineă vorbele mele numai drept o tehnă spre a apuca o copią după acel Tatăl nostru. Spre a-l convinge i-am promis că din Fiume, unde din neorocire lăsăi portofoliul cu scriptele relative la limba rom. istriană, ii voi trimite o copią de pe Tatăl nostru cum mi l'a dat Miceti și apoi cum l'am zis eu oamenilor. In Tatăl nostru al Românilor Vegliani in articolul de: *părea nostra de saca zi*, vine: *dă ne astăzi*, și nu *da nam*, cum zice Sajeveci și zicea și Miceti, nici *da a noi*, cum a pus Miceti ca variațiune. Asemenea in *născătoare*, in cea de la D.

Cubich se incepe *sora* Maria, și apoi se zice *plină de milost*, nu *pliră*; in celelalte n'am aflat variațiune esențiale. Ear cât pentru limba romanică ce s'a vorbit și mai vobește in unele familii in Veglia, mi-a afirmat Dr. Cubich, ca acest dialect romanice e cu totul altul, diferit de cel românesc, sau mai bine e altă limbă română. Dr. Cubich mi-a ales din opera sa câte-va frase din limba Veglianilor, din care, cât putui pricepe, se vede că această limbă e in adevăr alta, și anume foarte aproape de limba provincială din Gallia. Din câte mi-au remas in memoria, insemn *vetraun* = bētrān, unde se vede nasala noastră reprodușă prin *aur*, apoi *baselca* = biserică, *cal* (cum zice Dr. Cubich) pro cale, *iarba* chiar ca noi, ș. c. l. Dar ceea ce mi-a tras mai mult luarea aminte e participiul pasat in *cit*, *ait*, pe care l'au românii istriani in verbii ce-i formează cu *esc* precum: *miscit* de la *miscesc* (miscuo), *moveit* de la *movesc*, *stampait* pro *stamput* etc. Aceste se află și in limba poporului român ce acum e ca și stins in *Veglia*. Nici de probele de această limbă Dr. Cubich n'a voit a-mi da copią.

Intre unul și doue după merinde am fost la Canonicul scolastic Volarich. Acesta mă recepu cu cea mai mare politeță și bucuriă. Mi-a confirmat și el cele ce știam despre Români in Veglia. Eu i-am comunicat rezultatul istoric ce ese din ceea ce am aflat până acum la Dr. Cubich, și el crede că aici sunt remășițe de colonie romane, de și coloniă in înțelesul strins nu admitea Dr. Cubich chiar in Veglia, ci că acești Români vor fi trecut din Istria or alte părți colonisate cu Romani. Dar in urma întrebărei ce i-am adresat, dacă sunt urme de municipie romane, de Decurioni, Dumviri, Decemviri etc. mi-a spus Dr. Cubich, că se află, că Veglia a fost municipiu, apoi se află că au fost Decemviri etc. De Dumviri nu mi-a putut spune nimic. — Părintele Volarich se miră când ăi spusei că limba rom. istriană e tot ca a noastră, că de și au mare mulțime de vorbe slavice, dar forma e tot aceea. D. Canonic me mai întrebă: ce popor să fi fost *Illirii*? I-am zis, că e greu de determinat, după ce n'avem probe de limba lor. El adause: că unii zic că au fost *Traci*, la care i-am respuns tot aceea, că nici de *Traci* n'avem probe de limbă;

asemine nici din limba Grecilor, care or și cum in fundul seu a fost tracică, nu putem incheia nimic, după ce nu știm cât a rămas în ea tracic, cât s'a împrumutat din Egipt și Asia, și chiar din Italia. D. Canonic s'a ferit a zice că Illirii poate să fi fost slavi; dar mi s'a părut a culege din semne că i-ar fi părut bine a auzi de la mine că vor fi fost Slavi. Cu toate acestea și el și Cubich sunt aplicați a crede că aici au fost Galli; și anume Dr. Cubich încheie din limba populului român ce a fost în Veglia. Eu le-am desvâlit apoi la amândoi probele de limbă în diverse numiri de locuri în Dacia, care ne cenzing a face pe Daci Galli, *Celtae*.

Am vorbit cu alți bătrâni în Veglia, care mi-au zis, că tot ar mai fi oameni în comunele dimprejur, care ar cuvânta *Vlaski*, dar D. Cubich și Canonicul Volarich ziceau că în adevăr se mai află oameni care vorbesc în dialecte române, însă anevoe chiar Vlachi. Mai spunea, că la Besca încă vor fi fost Români, apoi ca cei de la Dobrin eară ar fi fost vorbit o limbă asemenea. *Campeglia* care nu e decât Câmpia, și alte numiri, arată în adevăr, că aici au fost Români, mai ales că ei sunt vecini cu Morlachi de astăzi, precum arată numirea de *Cam. della Morlaca*, apoi comunicațiunea cu Vlachi Croați e acum desă, mai ales cu Dobrinenii. Or cum, ar fi de lipsă de a cerceta toată Dalmația și confiuul militar croatic precum și toată Veglia.

La 5 oare după m. z. am plecat înapoi pe jos, și la 10 oare am fost în Castel Muschio, unde am dormit ca și în noaptea trecută în pae.

A doua zi, Duminică în 19 Iulie, am plecat la 6 $\frac{1}{2}$ cu luntrea mēnată de 5 lopatari, care în 3 oare, trecēnd Carnerul, mē puserē în Fiume la 9 $\frac{1}{2}$.

20 Iulie 1857.

După ce în 19 Iulie repausai de strapațiile din Veglia, Luni în 20 mai întâi de toate adunai înformațiuni asupra stărei lucrului în Moravitze, ca să nu fac o călătorie în deșert. Vorbii cu oamenii ce au fost de multe-ori în Moravitze, și nici unul nu-și aduce aminte să fi auzit la Vlachi de acolo altă limbă decât Croatica. Aflărēm și un om din Moravitze ce venise cu carul la Fiume. Aceasta spunea că ei nu cunosc alta decât *Crovatzki*.

Adaogă însă, că sunt vre-o trei, patru, care vorbesc *Cara-Vlaski*, între alții un ostiar or osterian, venind de vre-o trei ani din *Trieste*! Nu puturēm pricepe din gura lui, ce va să zică *Cara-Vladzki*. Nu cumva *Cara-Vlatzki* e italice? Ear despre sine înșii, despre *Vlachi* sau Ortodoci, zicea că nu știu altă limbă, decât *Croatzki*. D. Colarovich care încă a fost mai de multe ori în Moravitze, mi-a mai adus înainte pe un tēnēr născut în Moravitze, și de câți-va ani paraclisier la biserica gr. din Fiume. Nici acesta nu știe de altă limbă, decât de cea croatică. În fine mē dūsei din nou la osteriarul croat din Fiume, despre care cu 4 zile mai înainte imi vorbise acei oameni că ar vorbi în *limba Vlască*. Astăzi o întoar-se și zicea, că acei Vlachi n'au altă limbă, decât pe cea croatică! se vede dar că el a voit a vorbi numai de ei ca Vlachi? Or că e o mistificațiune?

În dubiul acesta lăsăi planul de a merge acum la Moravitze, fără însă a mē muta în convingerea mea despre necesitatea de o călătorie prin Dalmația și prin Vlachi Croației...

La întoarcerea din Veglia aflăi o scrisoare de la Miceti prin care se escusă, că nu poate veni la Fiume cum mi-a promis, alegând că e încă tot în pat, cum îl lasasem. Prin urmare mē decisei a mē duce la el. La 5 oare am plecat cu o trăsură la Castua; dar Miceti, împreună cu econoama sa, eră dus aproape de Bergud pentru 3 zile! Peste tot n'am aflat în Miceti cea ce așteptam. El nu era sigur de nimic ce-mi comunica din limba lor, mărturisind că de 7 ani nu s'a mai ocupat cu ea și că a și uitat unele!

21 și 22 Iulie.

Mărți sara la 6 $\frac{1}{2}$ oare plecăi la Triest, unde ajunsei în 22 la 5 $\frac{1}{2}$ oare dimineața. La 11 oare mersei la Dr. Candler, care era prevenit despre venirea mea.

P O E S I I .

* * *

In natură-i grea tăcere :
Păserile au muțit,
Și in tainică durere
Florile s'au veștezit.

Căci o veste mult amară
Le-a adus al toamnei vânt,
Le-a șoptit, că se coboară
Trista earnă pe pământ.

Arborii plini de mahnire
Mișcă vărful lor uscat ;
Mii de corbi la cruda știre
De pe crengi s'au rădicat.

Apoi ceriul se 'nălbește
Și incet, incet din nori
Cade neaoa și 'nvălește
Frunze moarte, moarte flori.

Tot ce-a fost in lume viață,
Ce-a fost dulce in trecut,
Sub lințoliul cel de ghiață
Ca un vis a dispărut.

—

* * *

Ochi ca noaptea cea adâncă,
Pentru ce v'am întâlnit,
Pentru ce așa de dulce
Așa tainic mi-ați zimbit ?

Nu știți voi, că soarta-mi crudă
A scris cu mâna-i de foc,
Să trăesc fără de speranță
Și să mor fără de noroc ?

* * *

In nopți blânde, luminoase,
La respinteni se zăresc
Umbre tainice, duioase,
In veșminte de mireasă,
Ce in horă se 'nvertesc.

Sunt verginele soție,
Care soarta le-a iubit
Și 'n zioa de cununie
D'intr'al nunței veselie
Moartea grabnic le-a răpit.

Le-a răpit, cum smulgi o floare
Abia dulce inflorită ;
Dar' ferice-i, cine moare,
Când pe ceriu e încă soare
Și credința nesdrobită !

Ănsă inima cea jună
N'are pace in pământ,
Și in nopțile cu lună
La respinteni se adună
Umbrele de prin mormânt.

Vai de-acel, ce-atuncia trece
Și e prins in hora lor !
Când e oara done-spre-zece
Brațe albe, brațe rece
Tot mai strins il incunjor ;

Tot mai tare'l învărtește
Joel lor neobosit,
Pân' suflarea-i se oprește,
Pân' ce mintea-i se 'nvălește
In al morții vël cumplit.

Matilda Cugler.

Studii asupra atirnării sau neatirnării politice a Romanilor in deosebite secole.

(Urmare.)

I.

Inriurirea Slavona

Cu cât ne scoborim in cursul timpului in spre originea popoarelor chiar celor mai vestite, cu atât siguranța istorică se micșurează, faptele petrecute sunt arătate sub învăliș in-doelnic, de multe ori lendar și fabulos; sosește un timp in care nici o urmă nu dovedește viețuirea popoarelor, nici o știință nu mai putem avea despre traiul și mișcările lor. Această epocă anti-istorică la popoarele vechi se perde in adâncimea veacurilor nestrăbătute, eară la cele moderne o putem urmări cu mai multă siguranță in fazele ei insemnate. Aceste din urmă fiind rezultatul combinării a două sau trei elemente deosebite, zemislirea lor se face in cele ăntei secole a erei creștine, pe când Germanii și Slavii ce viețuiau din o vechime foarte mare necunoscuți, inceptu a se arăta cam tot in același timp, și continuă a trăi neamestecați și neschimbați. Românii prin epoha zemislirei lor ca popor deosebit se țin de popoarele moderne, eară prin nesiguranța și neștiința in care stau mai multe secole învălitate, s'ar putea numera intre cele antice. In adevăr, zemisliți cam in aceleași veacuri pe când celelalte popoare moderne se desfac din intunicul unde se urzise pentru o viață nouă, eise adâncesc și mai mult și in curs de mai bine de șapte secole nici o urmă nu dovedește viețuirea lor pe malul stâng a Dunărei. In acest indelungat timp națiunile apusene de aceeași vârstă se desvoltează pe calea propășirii după caracterul lor deosebit, ear Românii se barbarizază necontentit.

Cum au fost viața Românilor, cu ce popoare au fost in contact, ce inriurire au avut asupra lor, care ar fi trăsăturile mari istorice, ce am putea intrevedea din acele veacuri in care istoria nu au putut încă strebate cu luminele ei?

Trei lucruri insemnate ne pot sluji ca mijloc de a cerceta acea epochă și de a raspunde in parte la intrebările ce ne am pus, acestea sunt: limba, instituțiile și obiceiurile Românilor.

Un popor care nu are încă o viață istorică are ănsă o limbă prin care își arată trebuințele sale, niște instituții ori cât de simple după care își regulează traiul in cercul lui social, și niște obiceiuri prin care se vedește și se determinează viața lui casnică și familiară. *) In aceste trei lucruri se cuprinde intreaga viață a unui popor; ele ne slujesc la două lucrări insemnate, afară de acea că ele ne arată existența poporului, și anume: in a statornici și hotări lanțul de inrudire și filiațiune a popoarelor intre ele, precum și de a urmări contactul a două sau mai multe popoare deosebite și a determina inriurirea unuia asupra celorlalte. In adevăr cu cât asemănarea intre două sau mai multe popoare va fi mai deplină, privite in aceste puncte insemnate a vieții lor, cu atâta aceasta va dovedi o origine mai apropiată sau comună, dar această asemănare va arăta tot-de-odată, sau că au lucrat asupra acelor popoare aceleași imprejurări urmate de aceleași rezultate

*) Lăsăm de o cam dată de o parte religiunea fiind că in aceasta popoarele vechi se deosebesc de cele moderne; la acelea credințele religioase formându-se după geniul lor și insuflându-se din viața și credințele lor sociale, pe când la celelalte religiunea are un caracter comun prin uniformitatea de credinți primitive din aceeași fântână: creștinismu.

sau că au fost adăpostite cu totul de ori și ce atingere streină, alminterea popoarele care vor fi sub iniuriri deosebite se vor desvolta deosebit, macar că ar avea aceeași origine.

Limba, instituțiile, obiceiurile, fiind cele trei forme din afară a vieții unui popor, neaparat că ele sunt acele ce vin în atingere cu orice elemente noi; prin urmare pe coaja lor se întipăresc cele două semne a iniuririi străine. Aceste semne sunt ca niște pete rari dacă atingerea este trecătoare și scurtă, din contra ele se întind pe întreaga suprafață, străbat înăuntrul ei și schimbă natura lăuntrică a limbei, instituțiilor și a obiceiurilor în dată ce lucrarea străină ajunge a fi statornică și îndelungată. Cu alte cuvinte, cu cât un popor este în atingere mai de aproape și mai necurmată cu altele *) cu atât formele vieții lui sufer schimbări mai însemnate și cu cât este mai aparat de asemenea atingere cu atât el își păstrează mai neatins și mai curate elementele sale de viață. Vechii Gali, Spanii etc. sub iniurirea romană își schimbă cu încetul formele lor sociale împreună cu limba ce o vorbeau, și Francii, popor German, deși cuceritor este nevoit de puterea împrejurărilor arătate mai sus ca să se prefacă în Galo-Romani, nelăsând în societatea nou întocmită de cât foarte puține urme. Hispano-Romani sub domnia Goților simțesc petrecându-se modificări însemnate introduse de cuceritorii lor, pe când mai târziu Maurii vor adăogi și ei la rândul lor un nou și puternic element în sinul societății Spaniole. Din contra, dintre popoarele europene acel ce prin așezarea geografică precum și prin alte cauze

au fost mai singuratec, mai adăpostit de orice atingere și iniurire din afară, a fost Litvânia; din această cauză limba lor este cea ce se apropie mai mult de sanscrită, eară instituțiile și obiceiurile lor poartă și astăzi semnele unei vechime adânci fără ca să fie schimbate din primitivitatea lor. Bretonii din Franța și locuitorii din țara Galilor din Anglita sunt în mic esemplu ce vin în ajutorul celor spuse mai sus.

Așa dar limba, instituțiile și obiceiurile fiind cele trei forme prin care un popor comunică cu lumea din afară a vieții lui, ele sunt oglinda în care vezi imaginea curată și neschimbată a poporului dacă nu au fost iniurii de elemente, sau din potrivă vezi trăsături străine pe marea figură națională și anume neregulate și nesimetrice dacă lucrarea a fost întreruptă și întâmplătoare, regulate și armonice formând un tot omogen dacă lucrarea străină a fost neîntreruptă și îndelungată.

Deci pentru a putea statornici mișcările generale a poporului nostru în o epochă necunoscută în care istoria documentală are puține de zis, vom cerceta și analiza în trecut aceste trei puncte însemnate și din întipăririle străine aflate în ele vom ajunge la rezultatul dorit.

Când aruncă cineva o privire asupra limbei române, rămâne isbit de mulțimea cuvintelor slave ce ea cuprinde. Acest element slav este așa de puternic încât mulți învățați străini luându-l de temelie în argumentările lor au ajuns la încheerea că limba noastră este un dialect slav; în aceasta unii din ei au fost de bună credință, neavând o cunoștință deplină a limbei, alții au voit să slujască scopuri cu totul altele decât ale științei. Chiar

*) Se înțelege că sunt niște principii după care aceste modificări între popoare se întâmplă.

latiniștii noștri cei mai infocați nu putură să nu recunoască un fapt așa de văzut, și fiind că aceasta îi punea în o adevărată incurcătură, ei voriră să scape cu ori ce preț din ea. Uitănd că prin alungarea cuvintelor slavone din vocabulare și din câteva cărți și jurnale nu se poate nimici o limbă ce o vorbesc milioane de oameni, ei începură o urmărire sistematică în privința acestui element și în acest resbel civil limbistic ei nu cruțară nimica din ce avea înfăptuirea slavonă.

Această urmărire era o consecință a ideilor ce umblau prin capetele învățaților de atunci și mai umblă încă la o mare parte. Ideea însă diu care curgeau toate celelalte și se înlănțuiau ca o serie logică era următoarea: Coloniștii lui Traian au fost curății Romani; Dacia la sosirea lor era deșartă de locuitorii pământeni; Românii fiind adevărații coboritori ai coloniștilor, neapărat că sunt curat Romani; prin urmare și limba lor trebuie să fie curat latină. Ei uitau, că acestor bieți coloniști romani aduși la 105 d. H. nu le putem urmări viața lor în mod istoric decât până prin veacul al 4-le, ba chiar că documentele și inscripțiile ce ne au rămas din Dacia nu trec peste cel al 3-le *) și că pe urmă în curs de mai bine de șapte secole nu mai știm nimic despre ei, că tocmai în acest lung interval când au trebuit să-și formeze limba, instituțiile etc. au fost în atingere și legături cu o mulțime de popoare ce au trecut sau au locuit aceste părți, că limba, instituțiile și obiceiurile lor au trebuit să sufere schimbări a-

dănci din aceste relații, și că prin urmare ne este peste putință a ne reîntoarce în privința limbei cu șapte secole în urmă și a face o schimbare radicală în cuvinte, odată ce limba pe care o vorbim este deja formată și întocmită și nu are altă nevoie decât de a o perfecționa și a o curăți într-o atît într-o cît lucrarea curățirii nu ajunge până la carne vie. Ne fiind samă de nici o inriurire străină și inchipuindu-și pe Români, începând cu coloniștii strămoșii lor, că au viețuit deosebit și departe de ori ce atingere din afară, o mare parte din învățați trebuie cu toate acestea să lămurească într-un fel oare care aflarea cuvintelor slavone în limbă. Lămuririle ce le dădură sunt care de care mai curioase. Între acestea una cea mai originală era și poate este încă foarte răspândită. Aninându-se de o idee nenorocită a lui D. Cantemir, istoricii susținură că Românii până la consiliul de la Florența nu aveau alte *litere* decât cele latine că actele oficiale și cărțile bisericești se scrieau numai cu litere latine și că numai după ce în acel consiliu se hotărî despărțirea bisericeii în răsăriteană și apusană, Românii căzând în chiriarchia celei d'ântei, Alesandru cel Bun pentru a înlătura credințele cele periculoase apusene de la supușii sei, introduse *literile* slovenești. Prin aceasta, *limba*(?) slavonă avu o inriurire așa de puternică asupra celei române iucăt ea priimi în sinul ei cu incetul mulțimea cuvintelor slavone ce avem și până astăzi. *) Alți scriitori, necontestat mai înțe-

*) Cel puțin noi nu cunoaștem altele, în tot cazul chiar când ar fi și mai noue, acest fapt nu ar schimba nimic din cele susținute de noi; tablele cerate și diplomele militare nu sunt decât din secolul al doilea și al treilea.

*) Nu putem a trece cu vederea neurmarea logică ce se află în această idee chiar când am presupune că este adevărată. Cantemir vorbește despre literile latine și slavone, nu însă despre limbile latină și slavonă, dovedă este că chiar Capit. V, ce trătează despre acest lucru este intitulat „pentru slovele sau buchele Moldovenilor, pe când despre „limba sau graiul lor“ este

lepti, espicarē altminterea acest lucru, ei susținurē că creștinismul fiind propagat pîntre Romāni in limba slavonă de frații Metodiū și Chiril, această limbă ajunsē de atunci limba oficială a bisericeii și a celorlalte acte, și ca atare aduse in limba lor toate schimbările ce le vedem aflāndu-se și astăzi.

Amēndoue aceste pārerii sunt greșite. Cea de'ntēii este așa de nerumegată incāt nu prețuește a fi cercetată și nimicată; atāt vom zice că numeroase hrisoave și acte ne dovedesc că cu mult inaintea consiliului de la Florența in aceste țeri era introdusă limba slavonă ca limbă oficială. *) Despre cea a doua vom zice ceva

un altul deosebit; o altă dovadă că Cantemir înțelege literele sau slovele ear nu limba este tot in capitolul amintit cānd spune că literele slavonești adoptate nu au fost de ajuns pentru rostirea tuturor cuvintelor moldovinești sau imprumutate și pentru aceasta au fost nevoiți se descopere si alte litere etc. Ce rezultă din acest capitol a lui Cantemir? Că inainte de consiliul de la Florența Romānii întrebuințau limba Romānă in acte si bisericeă, numai atāt că ei o scrieau cu litere latine si că după consiliu ei schimbare literele latine prin cele slavonești pe lāngă care mai adăogirē si altele nouē!!! Urmează de aici că Romānii au adoptat limba slavonă si că ea au iniuriat limba lor introducānd o mulțime de cuvinte? După acea chiar idea in sine, după cum am zis, este nelogicā. Pentru ce, după idea lui Cantemir, Alesandru cel Bun alungă din scrieri slovele latinești si pune pe cele slovenești? Pentru că tinerii să nu se amăgească de eresurile apusene; in ce limbă se scrieau pe atunci cărțile religioase in apus? Raspunsul il știe toată lumea: in limba latină. Cum dar Romānii care pe atunci aveau deja o limbă formată deosebită de cea latină, le era cu puțință se înțelegeă pe cea din urmă numai pentru cuvēntul că și ei întrebuințau in scriere aceleași litere? Și cum incetează de a mai înțelege cărțile apusene scrise in latinește indata ce adoptează literele slovenești? Înțelegeam oare noi limba rusască cānd cu vre o 15 ani in urmă scrieam cu literele cirilice? Înțelegem oare acum pe popoarele apusene cānd scrim cu literele lor?

*) Nu vom cita decāt câteva care poartă o dată anterioră conciliului, așa toate documentele de la Mircea între care unul de la 1387 (Archiv. Cipar) si altul de la 1399 (Archiva Hāsdeu) un hrisov de la un predecesor a lui Alesandru, precum de la Roman Vodă la anul 1397.

mai mult pentru ca să se lāmurească toate întrebările ce se nasc din ea. O limbă necunoscută și neștiută care intră in mijlocul unui popor pe calea religiunei nu poate se aducă schimbări simțite in vorbirea lui. Este știut că religiunea mai cu samă la niște popoare barbare nu isbutește a fi primită atāt prin dogmele sale abstracte cāt prin predici presurate de o mulțime de sentințe morale potrivite cu starea socială și cu obiceiurile popoarelor și ținute in limba lor. La aceasta se adaoge un puternic ajutor, lucrarea ce face asupra inchipuirei invălișul strălucitor in care se ascund dogmele credinței. Formele complicate și pline de o sfințenie adāncă, ceremonia și pompa cu care se săvărșește slujba Dumnezească, figurile umilite a preoților, imbrăcămîntea lor, totul in sfirșit pricinuește o întipărire neștersă in mintea și inima ascultătorilor. S'au vėzut triburi barbare care s'au botezat in urma unei slujiri de leturghie. Dogmele așa de aspre a creștinismului remān umbrite sub aceste forme atrăgētoare și care in mare parte sunt in stare singure ca să hrănească cu gândiri și simțiri cucernice mintea și sufletul credincioșilor. De aici se lāmurește pentru ce la mai toate popoarele religiunea au putut să aibă de talmaci ori și ce limbă străină care au remas tot deauna neînțeleasă de ele. Preoții popoarelor antice aveau o limbă deosebită in care săvărșiau tainele lor religioase sau cānd le lipsea această, ei întrebuințeau semne, simbolii și mijloace ascunse, nepricepute poporului.

Este știut că preoții Egipteni se slujeau in scriere cu semnele ieroglice neînțelese de nime alții; preoții Grecilor, a cărora limbă limpede și armonioasă nu le erta asemenea mistificații,

iși adăposteau credințele lor la umbra secretului, sevărșind tainele lor în peșteri și păduri, comunicând cu ceilalți oameni prin cuvinte indoelnice, intrerupte cu doue înțelesuri. Popoarele asiatice Persii, Babilonenii, Fenicienii etc., precum și cele europene Galii, Spanii etc. aveau o castă deosebită, cea preotească care păstra departe de ochii și înțelegerea poporului credințele și tainele religiunii lor. Popoarele moderne din Europa au avut mult timp și au încă o parte din ele în biserică o limbă pe care gloatele nu au înțeles-o nici odată, ceea ce nu le-au oprit a duce credință și eresul până la fanatism și a-și vărsa în sinul lor atâta sânge cât rar au curs pentru cele mai mare cauze. Mai mult chiar, la aceste din urmă popoare, limba latină s'a coborât de pe treptele altarului și au îmbrățișat toate ramurile sociale. Leturgie, corespondențe diplomatice, acte civile, documente, toate se scrieau latinește. Dacă voea cineva să-și arăte gândirile sale în literatură, arte, știință, nu putea să se servească cu altă limbă. Inriurirea ei este așa de puternică încât gânditorii cei mai adânci și neatârnați nu pot scapa de ea. Dante începe mai întâi vestita sa „Divina Commedia“ în limba latină și numai mai pe urmă ie îndrăsneala de a se sluji de limba sa. Erasmu își aruncă săgețile sale mușcătoare tot în limba latină; Copernik de asemenea publică descoperirile sale în aceeași limbă; cu un cuvânt de la religiune și pân la cosmografie totul era scris numai în această limbă.

Această stare de lucruri durează de la celelalte secole a erei creștine până în spre secolul al 15-lea cu toată deplinătatea și tot mai continuă încă și pe urmă însă fără atâta putere.

Cu toate acestea ce înriurire aduce în limba deosebitelor popoare care o adoptase? Germanul s'au schimbat el într-o câțva idiomul său? Pătruns-au în firea limbii engleze și franceze ceva care ar semăna cu o inriurire a limbii latine din evul meziu? Nemic din toate acestea nu ajunge pân la constituția limbii popoarelor, care rămâne neatinsă de cea latină. Cine nu știe cu ce infocare tănerească în epoca renașterii ele aruncă limba latină ca o haină grea ce nu se mai potrivea cu talia lor, pentru a nu întrebuița decât pe cea națională! Este adevărat că literații și învățații ce voesc a perfecționa limba lor încă aspră și necultivată au de model limbile latină și greacă ca cele mai întocmite ce puteau găsi, dar atunci ei se însuflețesc de la alte izvoare noi, nu de la acele ce fuseseră în renume în evul meziu și numai într-o atâta într-o câțva firea limbii lor le erta. Când Ronsard, Pleiada voesc a latinisa limba franceză, toți învățații cu bun simț se rescoală în contra acestei inriuriri nepotrivite; mușcăturile și luările în răsău lor fac de cadă îndată în discredit această scoala înființată sub niște împrejurări așa de priincioase. Poate ni s'ar aduce în potrivă ca limba latină, fiind după cum se obicinuește a se țice *limbă moartă* nevorbită de un popor, nu putea să aibă inriurirea pe care cea slavă ca *limbă vie* o putea avea. Această intimpinare nu ar fi dreaptă. Mai întâi, limba hrisoavelor și a cărților bisericesti la noi era vechea *limbă slavonă* care uu se mai vorbea nici se vorbește nicăirea, fiecare popor slav avându-și format dialectul său deosebit prin secolul al 15-lea; prin urmăre Români prin atingerea cu deosebite popoare slave puteau se învețe din graiu viu *leșește, rusește, ser-*

bește, rutenește etc. nu ănsă slavona oficială pe care trebuiau să o studieze ca pe cea latină în apus.

Pe urmă jugul limbei slavone la noi nu au apăsător cu atăta tărie după cum s'ar putea crede. Ea se întrebuința numai în biserică și în actele oficiale și civile și pe când în apus găsim foarte rari cronice care să nu fie scrise în latinește până în secolul al 14-le, la noi nici o cronică slavonă sau altă ceva nu avem, din acele puține ce s'au scris: Cronnicarul G. Ureche neconținut ne vorbește despre *letopisițul cel vechiu moldovenesc și cel latinesc* ear nici decum de vre unul *slavonesc*, cu toate că vorbește de secolul al 14-le timpul de înflorire a *Slavismului* la Români. Părăsirea ei treptată și introducerea celei românești și pe urmă celei grecești se face fără vuet și fără să aibă urmări însemnate. Cărțile bisericești se traduc în românește fiind că domni ce guvernează amândouă țerile o voesc aceasta*).

Cu toate acestea pentru ca să se vadă că alta au fost calea pe care au intrat slavonismul în limba noastră, vom mai arăta câteva fapte istorice unde se ved limbi vii venind în atingere, ănsă numai prin mijlocul domniei și a puterii, cu câteva puncte de pe suprafața unei societăți și vom cerceta rezultatul ciocnirii.

*) Toate acestea se lămuresc prin lipsa de unitate și de putere în biserica resăritului. Pe când în apus era o singură limbă, cea latină, și o singură putere, Papa care cărmuea cu strășnicie lumea catolică, în resărit erau două limbi, slavonă și greacă, care își împărțea domnia, de multe ori revalorizându-se, ear Patriarhul de la Constantinople era un prisionier a Sultanului supus neconținut la gustul și placul acestuia. În același timp, ceilalți Patriarhi și Mitropoliți precum cel din Antiohia, Ierusalim, Chiev etc. erau tot așa, dacă nu mai însemnați. Chiar Mitropoliții noștri cu începutul secolului al 16 ajung a fi neatârnați în faptă, nedatorind Patriarhului din Constantinople decât un respect ceremonial.

Normanii când cuceresc Englitera duc acolo limba și obiceiurile lor. Stăpâni neinduplecați, ei își împărțesc țara cucerită desmoșținind pe pământeni. Ei impun limba lor ca limbă oficială. La curte, în tribunale, afară de cea latină nu era ertat a se vorbi altă limbă decât cea franceză. Acest jug limbistic durează mult, ăncă prin secolul al 15-le limbă franceză nu era alungată din tribunale*). Cu toate aceste ce inriurire are ea asupra celei Engleze? Ea introduce termeni juridici, științifici, cuvinte și noțiuni abstracte, vorbe de politeță etc. în destul de mare număr, dar numai în cercurile înalte a societății engleze, pe când limba gloatelor rămâne străină de toate aceste schimbări. Un exemplu mai cunoscut va lămuri lucrul și mai bine. Grecii Fanarioți încep a fi puternici în amundouă țerile noastre ăncă de pe la jumătatea secolului al 17-le, cu începutul celui al 18-le inriurirea lor este necontestată. Tron, funcțiuni, școli, biserică, moșii, întreprinderi, armată, totul intră în mâna lor. În societățile mai înalte nu se vorbea altă limbă decât cea grecească. Cucerirea lor au fost așa de întinsă și adăncă încât cercurile sociale în care au viețuit ei se simțesc ăucă brazdate de spiritul și obiceiurile lor. Din această cauză limba boerilor, sau a societății înalte, a tărgurilor precum a cărților și a hrisoavelor priimește o mulțime de cuvinte grecești ca o urmărire firească a atingerii tuturor acestor părți cu elementul grecesc; limba ănsă a poporului rămâne neatinsă de această inriurire, ea nu cuprinde nici unul sau foarte puține cuvinte grecești moderne afară de acele ce le avea din vechime.

*) Histoire de la litterature Française au XVI siècle par Villemain.

Să presupunem acum că limba slavonă au fost tot așa de răspândită în secolul al 15-le, al 16-le și o parte din al 17-le ca și cea grecească în al 18-le. Noi știm că limba oficială fie ea slavonă, fie grecească, ca să se cunoască trebuie să se învețe, asemenea știm că din treptele sociale numai boerii învățau acele limbi, pe când celelalte pături nu le înțelegea. Nu mai puțin am arătat mai sus cum un popor poate să fie foarte religios fără ca să înțeleagă limba în care i se face liturgia, prin urmare nici pe calea religiunii poporul român nu putea să învețe aceste limbi. Ce ar fi trebuit să urmeze din inriurirea limbii slavone așa cum am presupus noi pentru un minut? Ar urma că încă din cele două secole să se deosebească la Români două limbajuri, unul al boerilor și al scriitorilor în care să se vadă inriurirea slavonă, altul al poporului cu totul aparat de acest amestec. Cea ce nu este. Limba celor două hrisoave românești precum și a cronicarilor nu este decât limba ce o auzim păstrată și neschimbată în gura poporului încă și astăzi. Este știut că o limbă se perpetuează iutocmai și nemodificată în cursul mai multor secole îndată ce încă nu se introduce în societate cultura și învățătura care să o schimbe în înțelesul propășirii. În secolii al 14-le, 15-le și al 16-le macar că boerii învățau ceva din limba slavonă dar celelalte părți a creșterii lor nu erau tocmai din cele mai strălucite. Cantimir după ce spune că feciorii de boeri înainte de densul nu învățau altă limbă decât cea slovinească „întru care nu pot să învețe alte științe și învățături“ apoi mai numeră încă următoarele obiecte ce mai deprindeau: învățarea pe de rost a Ceaslovului și a Psaltirei, tălcuirea Evan-

geliului, faptele Apostolilor și cele cinci cărți ale lui Moisi*). Cu astfel de creștere deosebirea între boeri și țerani în privința învățătorei nu putea fi prea mare**) prin urmare și limba care o vorbiau și unii și alții au trebuit să fie aceiași după cum se constată din hrisoave și cronicari. Căci dacă am presupune că limba hrisoavelor și a cronicilor nu era și a poporului cum ne espicăm aflarea ei astăzi în gloatele lui?

Un fapt însemnat și care nu s'au cercetat cu toată serioșitatea ce merită, sunt numeroasele nume slave de orașe, sate, cetăți, riuri, munți, dealuri, localități etc. ce le vedem aflându-se în țerile locuite de Români. Aceste numiri sunt de o vechime adâncă, cele două hrisoave ce s'au mai păstrat până astăzi dovedesc aceasta, cuprinzând în ele asemenea nume. Arunce ochii cineva pe dicționarul D-lui Frunzescu și se va încredința că din cinci părți, două cuprind nume slave. Vom înșira numai câteva: Crasna, Drajna, Comarna, Niscov, Novaci, Mlajet, Țuțora, Braniștea, Lozna, etc. etc. Mai toate cele terminate în *ița* (slavonul *vitz*, E. Stracovitz, Planitz în Boemia) sunt din aceiași limbă precum Iablonița, Husnița, Ialomița, Zabsnița, Bistrița, Moldavița etc. Asemenea o mare parte din numirile slave ce le vedem răspândite în țerile noastre, le găsim aflătoare în toate celelalte regiuni a lumii slave, neschimbate intru nimic: Cernovitz, Moldava în Boemia; Losnița, Palanca, Usnițe în Serbia; Podgorița lângă Montenegro; Islazi în Bulgaria; Slatina în Slavonia; Comarna, Haliz (Galați) în Galiția;

*) Scrisoarea Moldovei, D. Cantemir, pag. 296.

**) Se înțelege că lășăm de o parte pe acei căți-va barbați ce studiau în Polonia sau aiurea.

Ostrov, Socolov in Polonia etc. Am putea lungi această înșirare, dar credem că nu e pus in indoială de nimeni acest adevăr al numirilor de localități. Poate vom fi intimpinați cu faptul că in mai toate părțile Europei găsim numiri de sate, orașe, etc. care au o rădăcină slavonă, cea ce ar generalisa privirea aruncată numai asupra țărilor noastre. Așa Cesar citează in „de bello Gallico“ între altele Capitala Veneților sau Heneșilor numită *Eziriscum* sau *Ozirisco* sau *Iezierak*, numire ce se găsește de atâtea ori pe teritoriu slav, eară la noi de vre o opt ori ca nume de sat, de părau, de baltă, afară de cuvântul *Eaz* ce au ramas in limbă. *) Apoi un număr mare de orașe antice precum Budva, Bora, Bylazora, Oseriotes, Vodas etc.***) altele mai moderne precum Brest in Franța și Englitera, Vendée numai in cea ăntei etc., sunt de origină slavă.

Această intimpinare ar veni tocmai in priința susșinerii noastre, fiindcă după cercetările archeologilor slavi sau slaviști s'au dovedit că toate acele regiuni au fost locuite odată de triburi slave, cele mai departate ramuri a marelui trunchiu slav așezat între Baltica și Carpați. Așa Chafarzik arată lămurit că Veneții sau Heneții a căroră capitală se numea *Ezirisco*, erau un popor slav; că ducatul de *Brest* au fost o colonie Slavă, ca *Veneția* este întemeetă de Slavi. ***) Apoi, este cunoscut că niște colonii așezate pe un loc oare care aduc cu sine atât numirile cât și limba, tradițiile și obiceiurile vechii lor patrii. Coloniile Grecilor și a Fenicienilor, dintre popoarele antice, duc cu ei

in toate părțile lunei de atunci cuposcute elementele mai sus amintite, astfel încât cercetarea urmelor acelei întinse rețea de colonii se face luându-se de bază acele elemente. La colonizarea Americii mai ăntei de Spanioli și Portughezi, pe urmă de Engleji, Franceji etc. același fapt se poate vedea.

Deși găsim deci in toate părțile Europei și o parte a Asiei nume proprii slave, ele sunt in mic număr; la noi ănsă aceste nume sunt in o cătime mult mai mare, după cum am mai amintit. Este știut că numirile de țeri, orașe, sate, riuri, munți etc. nu se dau după o idee abstractă, după o gândire calculată și măsurată, ce răsar din intipăririle vădite, născute din vre o calitate statornică sau intămplătoare a lucrurilor; ele se formează ca să zic așa pe nesimțite; o observație practică, o insemnare caracteristică, o intămplare oare care ce se leagă cu niște locuri este de ajuns ca să dea naștere numirilor de orașe, sate etc. Numai oameii insemnați prin rangul lor social când fundează un oraș sau un sat, ăi dă o numire abstractă sau calculată, pe care de multe ori locuitorii nu o întrebunțează; altminterea un popor care își botează el singur localitățile după intipăririle naturale și spontanee a conștiinței lui, de sigur că acele numiri trebuesc să fie in limba lui. Aceasta o și făc Romăanii când ei dau asemenea numiri. Esemple: Piatra, Roman, Ploești, Baia, Negrești, Florești, Cursești, Bunești și toate celelalte cu rădăcină românească. Pentru ce tot ei nu ar fi numit un riu a lor *Răpidea* și i-au zis Bistrița (in Slavonește rapid); *Slatina* și nu *Sărata*. Cum au putut ei să boteze satele și riurile lor cu numiri ca Nirnova, Prahova, Borisovka, Blahnița, Cosovăț etc.?

*) Vezi Dicționarul D-lui Frunzescu pagina 186—187.

**) Le monde Slave. Robert Cyprien v. 2 pag. 20.

***) Vezi in această privință cărțile: Le monde Slave. Robert Cyprien și Les Slaves. A. Mickievicz.

Aşa dar din cele spuse până acum rezultă că: limba slavă nici pe calea religiunii, nici prin caracterul ei de limba oficială întrebuinţată în toate lucrările statului, nici prin faptul că era învăţată de clasele înalte a societăţii, nu au putut să aibă o inriurare puternică asupra Românilor. Pentru ca ea să aducă un element însemnat slav în limba românească cea vorbită nu numai de înaltele pături sociale ci de întregul popor, pentru că să vedem şi astăzi în limba gloatelor lucrurile cele mai de aproape a lor, precum oparte din instrumentele câmpeneşti (Es. plug), obiectele casnice purtând numiri slave, pentru că o mare parte din oraşele, satele, riurile, munţii, bălţile etc. aflătoare în ţara lor să aibă nume ce se espică numai prin aceeaşi limbă, au trebuit ca atingerea Slavilor cu Românii să fie cu totul de altă natură, după cum vom vedea, decât cea pe care am combătut-o mai sus.

De o cam dată însă ne mulţumim cu încheierea că în *limbă* unul din cele trei elemente de viaţă a unui popor se simţeste o puternică inriurare slavă şi această fără multă greutate, ci la cea aţteii aruncătură de privire.

Ne rămâne acum de cercetat instituţiile şi obiceiurile, cuprinzându-se în aceste din urmă povestile, legendele, credinţele superstiţioase etc. dar nefiindu-ne scopul de a le lua ca obiecte de analiză în de-amăruntul, ne vom mărgini în a zice atât cât cadrul acestui studiu ne eartă şi cât e de ajuns, credem, pentru ca ea fundamentală dezvoltată până aici să se întemeeze pe deplin.

În de comun când un popor începe a primi cele aţteii întipăriri străine ce ţintesc a şterge formele sale originale, ele isbutesc prin puterea lor rozătoare a schimba sau a nimici dintr'un aţteii partea cea mai din afară a vieţii lui, pe când celelalte părţi ce sunt prin firea lor mai adăpostite de ciocnirea elementului năvălitor, nu incetează de a se păstra îndelungat. Aşa dintre cele trei mijloace de vădire a unui popor, limba, instituţiile şi obiceiurile, *limba* este cea care la aţteia privire face ca doue naţiuni să se deosebească, statornicind în jurul fie căria nişte mărgini fireşti de înţelegere peste care le este cu neputinţă a se înţelege, slujind astfel ţerilor de stavilă morală după cum munţii şi prăpăstiile le slujesc de stavile naturale. Ea este cea aţteii pedică de care se opresc doue popoare şi pe care mai aţteii trebuie să o înlătoreze sau să o plece pentru a păşi mai departe şi a intra în lăuntru traiului lor. Deosebirea între ele nu ajunge a fi văzută şi simţită întru cât limba nu statorniceşte un curs de înţelegere şi un lanţ de comunicare, şi celelalte părţi din viaţa lor rămân adăpostite încă destul de bine, cea aţteii stavilă nefiind silită sau sfărămată. Vom vedea însă pentru ce limba deşi este învălişul din afară a naţiunilor totuşi se păstrează mai bine de multe ori decât unele părţi ce par mai ocrotite. *Instituţiile* fiind nişte dezvoltări numai morale sunt acele ce se află nemijlocit după limbă în atingere cu inriurirea străină. Cu toate acestea ele fiind formele generale şi din afară a vieţii sociale a poporului privit în întregul seu, prezentează o suprafaţă întinsă supusă foarte lesne la ori ce atingere venită de aiurea. Ele cuprind în sine toate resorturile maşinei sociale, formă de

guvern, administrație, sistem economic, cu un cuvânt ele sunt desvălirea, ca să zic așa, oficială a spiritului și a naturei societății; din această cauză ele au și alte punte pe întinderea lor prin care pot veni în lovitură cu alte mediuri sociale, fără ca pentru aceasta să fie nevoie ca mai întâi limba să fie iniuriată. În sfârșit, în rândul cel de pe urmă aparat de celelalte două ce ei servesc de metereze sunt *obiceiurile, legendele, tradițiunile* etc. formând partea cea mai lăuntrică și mai tainică; ele trăesc și se perpetuează în sinul vieții casnice adumbrite de puternicele și dulcele legături familiare de care sunt lipite, ele nu trec pragul ușei sau marginea satului, isvorul lor veacuri întregi nu sacă hrănit fiind de fiecare generație ce urmează alteia, nici nu se schimbă, ocrotite fiind de acoperământul fiecărei bordeii unde viețuiește o familie.

Cu un cuvânt, partea cea mai neatinsă a unui popor la care nu străbate decât cu greutate iniurierea din afară și pe care nu o poate schimba așa lesne, sunt obiceiurile cu toate cele ce se țin de ele.

Am zis mai sus că deși *limba* este cea mai din afară manifestare a unui popor, totuși câte odată se păstrează mai bine decât alte părți mai lăuntrice; am mai zis că *instituțiile* deși țin prin firea lor un loc mai adăpostit decât limba, totuși ele se pot schimba cele întâi sau mai mult decât limba; aceste abateri de la o regulă dată se lămuresc și se indeplinesc prin următorul princip: obiceiurile fiind formele de viață a unui popor privit nu ca întreg ci ca familie, cercul lucrărilor lor nu este *societatea* luată în înțelesul de in-

dividualitatea unei națiuni, ci *viața casnică* unde toate au un caracter de statornicie și neschimbare; prin urmare cu cât celelalte două elemente sunt în o legătură mai strânsă cu *viața casnică și cu obiceiurile*, cu atâta ele capătă nouă puteri pentru a merge mai departe fără a primi iniurierea străine și din potrivă cu cât lanțul de înțelegere și de comunicare este mai slab sau intrerupt cu atât acelea se depărtează de la formele lor de'ntei. Răzămăți pe acest princip vedem că limba, ori care ar fi starea ei față cu băntuirile ce vin asupra unui popor, are un sprijin puternic în viața casnică, căreia este unul din elementele formătoare. Ea este ca un riu care e cu atât mai limpede cu cât e mai aproape de isvor, și deși în cursul său alte ape vin a-l mări și a-l umfla, cu toate acestea el nu își pierde cu totul proprietățile lui originale intru cât isvorul nu încetează de a-l hrăni puternic. Lipsască isvorul limbei care este viața casnică cu obiceiurile, și ea îndată se va pierde neopunându-se loviturilor ce vin din afară nici o contralucrare din lăuntru.

Românii Macedoneni ș'au pierdut cea mai mare parte din vorbirea lor românească. Dintre bărbați mai cu samă unii nu o mai vorbesc de loc, alții foarte puțin; ea s'ar fi pierdut cu totul dacă nu ar fi fost femeile, care ca sufletele vieții casnice ce sunt, să o mai vorbească încă; ele o perpetuază mai departe prin aceea că învățară pe copiii lor a cuvânta în limba strămoșască, ear aceștia o vorbesc, și numai atunci o uită sau o schimbă când intrați în un mijloc social străin, sunt învățuți din toate părțile în o lume cu totul alta decât a lor. Este adevărat că chiar limba casnică

treptat se schimbă și țintește a se nimici. dar aceasta se întâmplă prin faptul că barbații introduc în lăuntru familia inriuririle primite în societate. Românii din Istria care sunt încunjuțați din toate părțile de un cerc străin și dușman, fiind în foarte mic număr, necontenit se desnaționalisază, slavismul ajungând a fi covârșitor. Strămtorați din toate părțile ei ș'au adăpostit limba lor la umbra căminului. Satele de Români Istriani ce mai vorbesc limba lor strămoșască o fac aceasta numai când sunt între ei sau în lăuntru casei lor împreună cu femeile și copiii lor, pe când văzându-i cineva în legăturile lor din afară de cercul casnic, nu ar ști că sunt Români, întrebându-i ei în vorbirea lor altă limbă decât cea slavă*). Cine nu știe că o prigonire în contra unei națiuni, ori cât de grozavă ar fi, nu se poate întinde până în lăuntru vieții căminului, unde se adăpostesc toate comoarele naționale alungate din societate. Când în țerile noastre, limba românească era fugărită din *lumea mare* prin cea slavonă și mai cu samă cea grecească, ea se ascunse în sinul familiei unde o mai vorbeau femeile și barbații ce trec au drept ruginiți, și cu toate acestea când sosi timpul redeșteptării, învățații și oamenii cu bun simț acolo au trebuit să o caute, cea care se mai vorbea în societățile înalte nefiind decât o uricioasă și vrednică de ris amestecătură de cuvinte grecești, rusești, și câte altele.

Instituțiile nu au acelaș sprijin ca și limba în viața casnică, ele sunt desvălirea generală a vieții unui popor, și întru cât vii în cioc

nire cu societatea întru atăta îmbraci haina lor, almintrelea dosit în lăuntru casei ele nu te învălesc în tot minutul cu faldurii lor. Dacă și ele au o parte tenace prin care se împotrivesc schimbărilor ce voesc să se introducă această se întâmplă atunci când ele se confundă și nu se deosebesc de celalalt element numit *obiceiuri*. Dar ele nu atărnă de societatea care și le-a dat; de multe ori guvernele ce sunt puse în fruntea unui popor schimbă după scopul și voința lor instituțiile, de multe ori guvernele impun altele noue, nu mai puțin o națiune fiind invinsă de alta, învingătoarea impune instituțiile sale celei învinse sau le schimbă pe cele vechi și aceasta o face ca o măsură pentru a asigura domnia ei. Instituțiile moderne a popoarelor din apus nu mai sunt de loc acele instituții barbare cu trăsături cavalești din secolul al XIII-le și această schimbare din temelie nu le-au desnaționalisat, pe când limba de astăzi a lor nu este decât vechiul idiom curățit și perfecționat în cursul veacurilor. Românii din Macedonia și din Istria, după cum am spus, tot își mai păstrează o parte din vechea lor limbă pe când nu au mai nici o urmă din instituțiile lor, chipul lor de trăire fiind regulat de națiunile predominantă după geniul lor particular. Această observație se poate întinde și asupra altor popoare.

G. Panu.

(Va urma.)

*) Itinerarul d-lui I. Maiorescu. Convorbiri Literare 1871 Iunie.

P O E S I I.

(Traduceri din Schiller.)

S P E R A N Ţ A .

Mult vorbeşte omul şi mult tot vîsază
De zile mai line pentru viitor ;
Spre-o ţintă de aur el se indreptează,
Şi 'l vezi urmărind-o cu neobosit sbor.
Se'nvecheşte lumea şi reintinereşte,
Omul ănsă vecinic traiu mai bun doreşte.

Cu speranţa 'ncepe el a sa viaţă,
Ea 'nfăşură in sinu-i copilul voios,
Farmecă pe tîner cu magica-i faţă,
Şi nu se scoboară cu bătrînul jos.
El sfărşeşte 'n groapă o lungă carare,
r spre cer rădică a lui aşteptare.

„ Tu e nălucă goală amăgitoare,
Căci 'n crierii vre-unui nebun,
Ci şopteşte 'n inimi puternic şi tare :
Suntem făcuţi oare spre ceva mai bun ?
Şi ceea ce glasul din nuntru vorbeşte,
Nu 'nşală pe-un suflet ce nădăjdueste.

S. G. Vărgolici.

V R E D N I C I A F E M E I L O R .

Femeilor daţi cinste! in traiul pămîntesc
Ele din ceruri roze ne ţes şi impletesc,

Ele-impletesc cununa iubirei răpitoare,
Şi 'n umbra cea curată a farmecului lor,
Cu sfîntă îngrijire şi mâni sirgiutoare
Hrănesc focul simţirei cel vecinic trăitor.

Mereu barbatul aprig şi tare,
Trece adevărul cu al său sbor,
Şi pe intins'a patimei mare
Il duce gîndu-i des schimbător,
In depărtare lacom priveşte,
Inima-i vecinic in pace nu-i,
Prin stele-ascunse el se sileşte
S'ajungă chipul viselor lui.

Dar cu priviri ce leagă prin farmec mult iubit,
Femeile rechiamă pe cel ce a fugit,
Făcîndu-l să gîndească la clipa ce-acum sboară.
Cu blînde obiceiuri şi bune-invîţături
Remas'au in a mamei smerită colibeoară,
Odrasle credincioase a pacinicei naturi.

Vrajmaş barbatul se sirgueseşte,
Cu braţ puternic, sdrobitor pas.
El in viaţă călătoreşte,
Fără odihnă, fără popas.
Ceea ce face earăşi el strică,
Dorinţi intr'ensul lupt ne'ncetat,
Ce cad, şi vecinic ear se radică
Ca şi al idrei cap sfaramat.

Mai linştite ănsă in pacinical lor drum
Femeile rup floarea momentului de-acum,
Hrînind'o cu-îngrijire şi dragă sirguinţă
Mai libere in cercul strins al lucrării lor
De cum este barbatul, bogate in ştiinţă
Şi-in câmpul poeziei intins şi roditor.

Barbatu-i aspru, plin de mândrie ;
 Nu știe pieptul său inghețat,
 Legat cu-un suflet pentru vecie,
 Harul iubirei de ceriuri dat.
 Ochii in lacrimi nu-și mistuește
 Nu știe limba inimelor,
 Chiar lupta vieței ei oțelește
 Mai tare peptul nesimțitor.

Ănsă precum lovită de un zefir ușor
 Iudată scoate arfa un glas tremnrător,
 Astfel e și femeea cu inima duioasă ;
 Adânc dureri streine pe dănsa o măhnesc,
 Se umflă sinu-i giugaș, tristeța il apasă,
 Ear ochii ei de rouă cerească strălucesc.

La barbat dreptul celui mai tare
 Domnește trufaș și îndrăzneț ;
 Dovada Scitul in fer o are,
 Și rob se face Persul sumeț.
 Poftete-intr'ensul sălbătăcește
 Și cu turbare se bat meru,
 Și infricoșata Eris domnește,
 Dacă'și ia grația avântul său.

Ănsă cu vorbe blânde ce inima alin,
 Femeile 'n mâni sceptorul moravurilor țin ;
 Alungă neunirea ce fioros s'aprinde ;
 Invață cu 'nlesnire, puteri care s'uresc
 In brațe una pe-alta cu drag a se cuprinde,
 Ș'impreunează lucruri ce'n veci nu se unesc.

S. G. Vărgolici.

ZĂLOGUL.

Pe Dionisie tiranul
 Damon pândind cu pumnalul,
 Străjerii l'au ferecat ;
 Ear tiranul incrunțat
 Il întreabă : „Ce-ai voit
 Cu pumnalul ?“ Hotărit
 El răspunde : „Țara mea
 De tiran a o scapa.“
 — Fapta ta cutezătoare
 Vei plăti 'n spânzurătoare !

Eu de moarte sunt gătit,
 El răspunde liniștit.
 Dar de vrei milă să ai
 Trei zile te rog să-mi dai,
 Să pot sora să-mi mărit
 Cu logodnicul iubit.
 Pân atunci îți las zălog
 Pe amicul meu in loc.

Și zimbînd cu viclenie
 După o scurtă gândire
 Craiul zice: Invoiesc,
 Trei zile îți dărnesc ;
 Dar de trece-acest soroc
 Și tu nu vii ear in loc
 El atuncea va perli,
 Eară tu liber vei fi.

El pe-amicul seu găsește
 Și ăi zice: hotărește,
 Regele a poruncit
 Fapta ce am uneltit

Moartea mea s'o respălătească ;
 Ȃnsă vra să-mi dăruască
 Trei zile, ca să-mi mărit
 Sora cu al ei iubit.
 Remăi tu in locul meu
 Ca zălog păn ce vin eu.

Și amicul in tăcere
 Il sărută cu durere,
 Și regelui se trădează.
 Celalalt se depărtează.
 Soarele nu resărise
 A treia zi, când sfirșise
 A surorii cununie
 Și indata, să nu vie
 Pre târziu, plin de 'ngrijire
 El pornește cu pripire.

Dar din nori se varsă ploaie
 Și din munte curg șiroaie,
 Și pohoiul cu mari valuri
 Umflă riurile 'n maluri,
 Și, pe când la țerm sosește,
 Unda care clocotește
 Rumpe puntea și o sfarmă
 Și-a ei bolți vuind le darmă.

Rătăcind in desperare
 Pe mal, chiamă 'n gura mare
 Ajutor de undeva
 Ȃnsă nime nu venea.
 Nimeni nu se zărește,
 Nici o luntre nu plutește
 Care valurile 'mparte
 Ca să-l ducă 'n ceea parte,

Și pohoiul tot mai tare
 Se intinde, ca o mare.

Atunci el ingenuchiănd,
 Mănele 'n sus ridicănd
 Cătră Joe se inchină :
 Pohoiul Doamne alină
 Căci vai ! oară după oară
 Cu grăbire se strecoară
 Și dacă la asfințit
 In oraș voi fi sosit,
 In locul meu va murl
 Amicul ce l.ă iubl.

Din nou Ȃnsă se pornește
 Pohoiul selbătăcește,
 Și val după val se scurge
 Și pe cias alt cias ajunge,
 Atunci el fără de frică
 Sare 'n valuri și dispică
 Cu braț tare, oțelit,
 Valul aprig și cumplit,
 Și din cer, indurător,
 Dumnezeu dă ajutor.

Dar pe mal abie sosește
 Și lui Joe mulțămește,
 Când eată că din pădure
 Cu măciucă și sēcure
 Vine-acum ceata de hoți
 Și in drum s'aruncă toți.

— „Ce vreți voi ? A mea viață,“
 Strigă el galben la față,
 „Regelui o datoresc.“
 Și cu pieptul bărbătesc

El s'asvirle și apucă
De la unul o măciucă:
„De mine nu ve 'ndurați
Pe amicul meu scapați“ —
Zice, și in trei lovește;
Ceilalți fug mișelește.

Ear acuma sus din soare
Străbat raze arzătoare
Și el cade obosit
Și se 'nchină umilit:
„Joe! dacă m'ai scapat
De hoți, de pohoiu turbat
O! Prefă și astă soarte
Pe amic să-l scap de moarte!“

Și deodat'un murmur viu
Se aude argintiu
Și el stă, ascultă, vede
Un izvor ce se răpede
De prin stânci, atunci voios
El spre cars se pleacă 'n jos
Și cu apa ce lucește
Peptul seu își răcorește.

Soarele prin crengi străbate;
Pe stânci lucii stau culcate
Umbre de copaci măreți,
Ear pe cale doi drumeți
Trec, și între ei vorbind
Ei aude șopotind,
Acum in spânzurătoare
Pentru amicul seu moare.

Gonit de griji, de fior,
El aleargă ca in sbor
Și când soarele asfințește

De departe el zărește
Culmile din Syracus
Și eată Filostratus
Credinciosul servitor,
Vine—oprește al seu sbor.

„Stăi! Tu nu-l mai poți scapa,
Scapă-ți macar viața ta,
El e in spânzurătoare,
Chiar acum amicul moare.
Deși oară după oară
El vedea că se strecoară
Tot in lunga așteptare,
Nu perdea a lui sperare,
Infruntând cu bărbăție
A tiranului trufie.

— Pre târziu chiar de-aș veni
Și nu-l mai pot mântui,
Atunci moartea hotărească
Pe-amundoi să ne unească.
Un tiran nu-și facă fală
C'amicul pe-amic inșală,
Facă doue jertfi să cadă
Dar in amicie creadă!

Acum soarele-asfințește
Când la poartă el sosește
Și o vede chiar gătită
Spânzurătoarea cumplită,
Și pe scumpul seu amic
Cum pe scară il ridic.
El resbate prin norod
Ș'ajungând la eșafod,
Strigă: stați, calăi, opriți,
Pe mine mă omoriți,

El in locu-mi s'a tradat,
Eu sunt acel vinovat!

Ș'amundoi imbrătoșați
Piept la piept stau inceleștați
Vărsând lacrimi in tăcere
De plăcere și durere.
Și poporul stă mișcat
Nici un ochiu nu e uscat.

Ănsă vestea fără nume
Se imprăștie in lume,
Pân la regele sosește
Și el stă și se uimește
Și cu inima mișcată
Pune să-i aducă 'ndată.

După ce mult i-a privit
Zice: „Dar, ați isbutit
A mișca sufletul meu
Și acuma vęd și eu
Că poate avę ființă

Amicie și credință.
Vę cer dar și eu primire
In strinsă voastră unire
Ca impreună cu voi
Să fim trei in loc de doi.

P.

IMPĂRȚIREA PĂMĒNTULUI.

Cătră oameni Joe sfântul
Sus din ceruri a strigat:
Eat' al vostru e pămēntul
Pentru voi il am creat.
Ca eternă moștenire
Să-l aveți și să-l păstrați,
Dar cer dreaptă împărțire
Intre voi ca intre frați.

Bętrăni, tineri de-ori ce clasă
La olaltă s'au sculat
Și aleargă și se'ndeasă
Gata toți la apucat.
Flugarul in stăpănire
Ia pămēntul de arat,
Vęnătorul cu grăbire
Intră'n codru la vęnat.

Negustorul grămădește
Tot ce 'ncepe 'n prăvălii,
Ear Egumenul oprește
Vinul cel mai vechiu din vii.
Regele pe tron s'așază
Inchizēnd rohatci, șosea
Și 'n glas mare proclamează
Zeciueala e a mea!

Mai târziu după ce totul
De mult s'a fost împărțit,
Eat' in urmă și poetul
De departe a venit.
El privește cu măhnire
Tot ce 'n juru-i se afla,
Căci tot fără osebire
Vai! stăpănul își avea.

„Eu să fiu, amar de mine!
 D'ntre toți nedreptățiți
 Eu care mai mult pe tine
 Dintre oameni te-am slăvit?“
 Cu această tănguire
 Ce'n glas mare-a pronunțat
 Invocând Dumnezeirea
 Jos la tron s'a aruncat.

— De pluteai în rătăcire
 Pe a visurilor unde
 De ce astă tănguire?
 Atunci Joe ți răspunde.
 Unde-ai fost tu când pământul
 Oamenilor a fost dat?
 La tine am fost cu gândul,
 Zice-acesta inspirat,

Ochiul meu se îndreptase
 Spre chipuri dumnezești,
 Ear auzul ascultase
 Armoniile cerești;
 Eartă mintea-mi îmbătătită
 De chipul tău strălucit,
 Ca în gânduri cufundată
 La viață n'a gândit.

Ce-i de făcut? lumea toată
 Oamenilor este dată,
 Negoț, codru și pământ
 Ale mele nu mai sunt.
 Dar de vrei a ta viață
 A petrece într'un vis,
 Când vrei, spre cer te 'nalță,
 Cerul nu-ți va fi închis.

P.

REVISTA BIBLIOGRAFICĂ.

N. A. Caranfil. Căntece populare de pe valea Prutului, culese, corese și adnotate. Huși 1872 1 vol. în 8.

Sub acest titlu au apărut o nouă colecție de căntece poporane culese, după cum ne-o spune titlul și chiar particularități a le cântecelor, de la locuitorii de pe Valea Prutului. Mai toate aceste căntece sunt departe de a fi la acea înălțime la care ne așteptăm, și cu drept cuvânt, de la literatura poporană. Cele mai multe nu au nici însemnătate în cuprinsul lor, nici se deosebesc prin o formă aleasă. Causa este după cât ni se pare că cele mai multe din aceste poezii sunt de origine mai nouă, și în timpurile noastre focul producerii a cam încetat în popor. Corupția i-a tocit sentimentele și reua stare materială i-a stins mai în totul orice avent ideal. Astfel vedem o baladă care cântă pe Manea contrabandierul (No. VII); o alta destul de frumoasă care vorbește de primari și notari (No. XXI.) Apoi chiar baladele mai vechi sunt stricate, ceea ce se poate vedea din asemănarea cântecului *Badîului* cum este în colecția D-lui Alecsandri (No. XXXII) și varianta culeasă de D. Caranfil; de asemenea din aceea a baladei *Toma Alimoș* din colecția Alecsandri (XXIV) cu aceea a lui *Toma* și *Manea* din aceea a D-lui Caranfil (No. XII) și altele.

Ca dovadă de această stricare a gustului reproducem următoarele locuri din ultima baladă:

Colecția Alecsandri.

Colecția Caranfil.

„Inchinarea-și și n'am cui!	Se miră
Inchinarea-și murgului	Cui a 'nchina?
Dar mi-e murgul cam nebun	Inchina-va murgului
Și de fugă numai bun,	Murgului voinicului,
Inchinarea-și armelor,	Murgul este vită mută

Armelor surorilor,	N'are gură se răspundă.
Dar si ele-s lemne seci,	Inchina-va ulmilor,
Lemne seci, oțele reci!	Ulmilor ca fraților?
Inchina-voi ulmilor	El la ulmi când inchina
Urieșii culmilor	Ulmii de vârf se pleca,
Că sunt gata să'mi respunzē	Bea Toma și chef făcea.
Cu freamăt voios de frunzē	
Si'n văzduh s'or clătina	
Și mie s'or inchina!"	

Cu cât e mai slabă noua variantă unde e vorbă de descriere frumoasă! Din contra o vedem desfășurând cu mai multe amănunțimi scena cea nu prea estetică din versurile următoare :

Colecția Alecsandri.	Colecția Caranfil,
Că pe Toma mi-l tăea	Cu dreapta paloș scotea
Pe la furca pieptului	Și chitea de mi-l lovea
La incinsul brăului	La mijlocul trupului,
Deasupra buricului	Unde-i păs voinicului
Unde-i greu voinicului.	Și mațele ții vărșa
Toma crunt se oțerea	Și da dos și alerga
.
Mașile și le-aduna	Dară Toma de-a lui Moș
In coșuri și le băga,	Se plecâ indată jos
Pe deasupra se încingea	Și mațele își stringea
Și la murgu-i se ducea etc.	<i>Cam cu pae</i>
	<i>Cu gunoa</i>
	In coș bine le punea
	Cu brău lat se încingea etc.

Această decădere a gustului este generală în toate poeziile din colecția D-lui Caranfil, și exemplele nu ne-ar lipsi dacă spațiul ne-ar permite a ilustra mai pe larg cele ce susținem. Pentru cele de origine mai veche aceasta nu se poate atribui unei alte împrejurări decât cântăreților de la care au fost adunate. Mai multe indicii ne fac a crede că cântecele din colecția D-lui Caranfil au fost culese din gura lăutarilor Țigani. Aceștia ănsē au talentul de a poci tot ce le cade în gură, fie poezie, fie arie de musică. Exagerarea, afectățiunea și

în genere acel „gust țigănesc“ care a trecut până și în proverb, sunt cauzele pentru care multe din baladele ce le auzim de la ei au pierdut cea mai mare parte din farmecul lor poetic. O dovadă mai mult că aceste cântece au fost culese de la lăutari Țigani este faptul că în multe din ele găsim frase fără înțeles numai pentru a implui rima, întocmai ca sunetul cel de cobză fără nici o noimă pe care l scârție lăutarul înainte, până ce-și amintește urmarea unui cântec.

Astfel în balada Badiului :

Ba l'am văzut fata mea
Nu departe de-acolea
La cea gărlă
Cioro-gărlă
Spălându-și zăbunele etc.

Și tot în acea baladă mai sus

Atunci Badiul se ruga
—„Bădiuleaso Dumnetă
Nici în grabă
Mai degrabă
La frate-meu Neculcea etc

Ar fi de dorit ca acei ce se dedau la osteneala cea atât de meritorie a adunării literaturii populare să se îndrepte cât se poate la izvorul ei adevărat, la țaranul Român, și mai ales la cei bătrâni sau la tinere copile. Aceștia sunt cântăreții cei mai credincioși, care reproduc mai cu sinceritate simțimentele poporului. Lăutarii trebuie întrebați mai mult la nevoie și pe cât se poate confruntate variantele lor cu altele pentru a deosebi care este esența adevărată a cântecului. Pe de altă parte ar fi de dorit ca o colecție de cântece „de pe Valea Prutului“ să conțină și cântece de peste Prut, în care după puținele exemple ce sunt cunoscute se exprimă cu multă simțire starea poporului Român sub stăpânirea rusască

și dorul de a fi cu noi, cum se vede din următoarea doină de peste Prut.

Hai in codrii Băcului
La marginea Prutului
Să ne facem bordeieș
Cu ușorii de cireș
Și cu pat de măcieș
Când o fi ca s'adormim
De departe s'auzim
Buciumele păstorești
Din câmpii Moldovenești !

Cu aceste rezerve recomandăm colecțiunea Domnului Caranfil luărei aminte a publicului, căci mai multe din cântecele adunate sunt destul de frumoase, adesa cu mult spirit; apoi limba e netedă și conține mai multe cuvinte nouă, interesante din cauza originii lor ascunse. Sperăm ca în jumătatea cealaltă a colecției pe care ne-o promite Domnul Caranfil, vom găsi o culegere mai bine făcută, de și s'înțelege cerem înainte de toate reproducerea exactă a producerilor poporului, astfel cum sunt, fără încercarea de a îmbunătăți sau a drege ceva; și că Domnul Caranfil au știut să respecte această cerință esențială este unul din meritele principale a colecției D-sale. Să s'indrepte numai la alte izvoare și de sigur va îmbogăți literatura noastră cu culegeri de preț.

Indice de scrieri atingătoare direct sau indirect de vechii locuitori ai Daciei, publicat spre a facilita cercetările concurenților la premiul instituit de D. Alexandru Odobescu, membru societății academice Române. Bucur 1852. 1 vol. in 8.

Această „primă încercare de bibliografie a Daciei“ cum o numește autorul (D. Odobescu) în prefața ei, este o cărticică foarte pre-

țioasă pentru toți cei ce se ocupă cu istoria cea atât de intunecoasă a timpurilor primitive a țerei noastre. Domnul Odobescu, prin natura studiilor sale și prin erudițiunea sa era cu deosebire în pozițiune a inzebra mica noastră literatură istorică cu o lucrare atât de folositoare, S'înțelege de la sine, și autorul singur se grăbește a o recunoaște, că însemnarea scrierilor relative la vechea istorie a Daciei este departe de a fi complectă. Inceputul ănsă este făcut. Pe basa acestuia, complectând și adăugind, se va putea avea cu timpul o bibliografie critică a scrierilor relative la istoria poporului nostru, fără de care foarte cu anevoie se poate cineva orienta în haosul faptelor trecute, și ades se ostenește în zadar, prelucrând din nou punte asupra cărorora s'a dobândit deja rezultate pozitive sau cel puțin demne de a fi cunoscute.

Pentru completare însemnăm o scriere foarte importantă mai ales pentru cei ce vor concura la premiul Odobescu, și care este dintre cele necuprinse în cărticică ce o avem înaintea noastră. Aceasta este *Müllenhoff: Ueber Sprache und Herkunft der pontischen Skythen*, publicată în *Analele Academiei de Berlin*, anul 1866 p. 549—579. Aceasta scriere este importantă pentru că este prima încercare mai serioasă de a demonstra ca *Seiții nu sunt Mongoli ci de rasă Arică*.

A. D. Xenopol.

Proprietatea seriei armonice de N. St. Botes, conductor de cl. I în corpul inginerilor de punți și șosele. Br. 8° Iași 1872.

Doze direcții a matematicilor celor mai renumiți se luptă cu mare inverșunare între ele, și anume cea susținută de *Sturm* și în

urmă de *Lionville*, care căutau să rezolve ori ce chestiune matematică prin metode complicate, întrebându-i mai pretutindeni calculul infinitesimal, cu cealaltă deșteptată de *Chasles* (Paris 1853) și *Poinsot*, a căror tendință este de a populariza oareșcum științele exacte prin ferirea cât se poate de calcule grele, și înlocuirea lor prin raționamente, ear unde demonstrarea unei probleme prin calcule e necesară, acolo întrebunțează ei metode elementare. — Cea aintă direcție, pedantă non plus ultra, periclitează chiar dezvoltarea științelor exacte, căci neputând toți să fie speciali în calculul infinitesimal și să-l aplice la ori ce chestiune, sunt nevoiți să rămăie străini celor mai importante probleme, care sunt câte odată chiar o *condiție sine qua non* pentru lucrarea practică, și astfel face direcția această, ca științele exacte să se monopolizeze cu incetul de cătră partizanii ei și să devie exclusiva proprietate a lor, căci numai ei, cari se ocupă toată viața lor cu studiul analizei, vor putē fi destul de tari în aplicarea înaltei analize la rezolvirea vre unei chestiuni. — Cea a două ușurează studiul științelor tocmai prin sistemul ei contrar direcției *Sturm*, căci bazându-se mai mult pe raționamente și pe metode elementare de rezolvire, îndemănează și celor mai puțin inițiați în științele exacte studiul diferitelor chestiuni importante și rezolvirea lor; astfel rezolvirile cele ușoare deșteaptă și gustul de studiu mai profund, și oferă totodată un folos mare pentru viața practică. Timpul nostru se cam scutură de pedantism, și de aceea se poate prevedea foarte ușor care dintre aceste două direcții va învinge pe alta.

Direcția lui *Chasles* a găsit în scurt timp
Redactor, *Iacob Negruzzi*.

partisani peste tot locu. D-nu N. St. Botes, după cum ne probează broșura d-sale, este unul, ce aparține direcției lui *Chasles* și prin descoperirea d-sale a adus principiile direcției *Chasles* cu un pas mai aproape de învingere. D-lui ocupându-se cu rezolvirea unor chestiuni din resortul înaltei analize prin metode elementare, a dat peste proprietatea seriei armonice, cu care se ocupă în broșura d-sale și care este:

Ori ce grup din seria armonică, cuprinsă între termenii $\frac{1}{x+1}$ și $\frac{1}{2x+1}$, X fiind ori ce număr întreg:

$$\left[\frac{1}{x+1} + \frac{1}{x+2} + \dots + \frac{1}{2x} + \frac{1}{2x+1} \right]$$

are drept sumă limită 0.693,147,177 plus o serie de termeni, în funcție de produse acelor termeni, care urmează după grupul ce considerăm.

Această descoperire face posibilă rezolvirea prin metode elementare a unor din chestiunile cele mai grele din înalta analiză.

Teoremul acest, făcându-se cunoscut academiilor de științe din Paris și Bruxelles, s'a dat imediat în cercetare. Raportorul academiei din Bruxelles a și raportat, că descoperirea e exactă și foarte folositoare pentru dezvoltarea științelor matematice, în urmă cărui raport, această academie a adresat domnului N. St. Botes mulțămiri pentru comunicarea descoperirii d-sale, ear cel din Paris care este d-nu Serret, n'a dat încă răspunsul seu. Dacă se întâmplă o mișcare oare care pe un teren al științelor, este datoria oamenilor speciali din țară, să-și deie părerea lor despre ea și de aceea ne mirăm cum de matematicii noștri observă o tăcere adăncă asupra acestei descoperiri făcută în țara noastră, pe când învățați străini se ocupă serios cu ea. S.

ERATA

În numărul precedent s'a comis o eroare în așezarea articolului intitulat *Ceva despre literatura poporană care este de îndreptat astfel*:

La sfârșitul paginei 174 după cuvintele „se ieu naștere în gândul ei cel tē-“ să se intercaleze 14 rânduri tipărite din greșală la începutul paginei 176.

CORESPONDENȚA.

D-lui E. S. Respins. Nu prin idei, ci prin formă păcătuți.
Red.

Tipo-Litografia Națională.